

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО "ЧАС" У КИЇВІ

1918.

Ч. ШОСТЕ

Ц. І КАРБ. 40 КОП.

АЮТНІЙ

2/10

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну газету

НОВА РАДА.

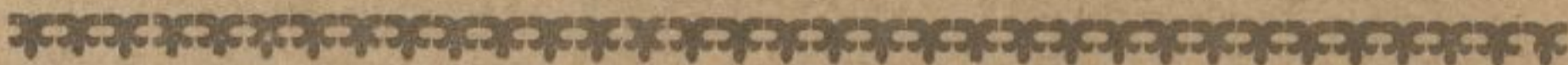
Газета політична, економічна і літературна

виходить щодня, окрім понеділків і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—10 р. 00 к. на 2 м.—6 р. 50 к. на 1 м.—3 р. 50 к.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

Приймається передплата на

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата: від 1-го липня до кінця 1917 р.—10 руб. Річні передплатники „Проміня“ доплачують 3 руб. Окрема книга накладною платою 2 р. 28 к.

КРАМНИЦЯ

„ЧАС“

постачає всі українські видання

Київ, Володимирська 53.

Видавництво „ЧАС“ у Києві
випустило з друку збірник перший

„БУДНІ“

оповідання перекладені з чужих мов.

Ціна збірника 2 р. 25 к.

Склад видання—Крамля Комора Т ва „Час“
(Володимирська 42).

Приймається підписка на журналъ

„Библиографическій Ежемесячникъ“

Подписная ціна на 1918 годъ—7 руб. съ перес.
Адр. конторы: Москва, Таганская площадь, кн.
скл. „Обществ. Дѣло“, для „Б. В.“

Ред. Н. В. Владиславлевъ.

Зміст 6-го числа „Книгаря“. С. Єфремов.—Без „Кобзаря“. Гр. Тисяченко.—
Історія Великої Книги. Іл. Савицький.—Бібліотека Національного музею у Львові.—
Критика і бібліографія. Одділя: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—IV.
Агітаційні видання.—V. Красне письменство.—VI. Педагогіка і школа.—VII. Ви-
дання для дітей.—VIII. Інформаційні видання.—IX. Словники.—X. Мовознавство.—
XI. Сільське господарство та ветеринарія.—XII. Мистецтво.—XIII. Поезія.—XIV.
Музика.—XV. Театр і п'єси.—XVI. Релігія та церква. Видавнича хроніка.—Літе-
ратурне життя (звістки та чутки).—Листування редакції.—Нові книжки (359—463).
Оповідки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Рік видання другий.

Лютий, 1918 р.

Число 6-е.

Виходить що-місяця.

Незвичайні події останнього часу рішучо вибивають з колії людей розумової праці і не дають їм змоги виконувати творчу роботу. З другого боку—часове припинення друкарства, безладдя у всіх інших закладах і сферах, що так чи инак торкаються видавництва—все це утворює надто несприятливі умови для літературної й видавничої діяльності. Тому й вихід, а навіть почасті і самий зміст цього числа „Жнигаря“ не цілком відповідають бажанням і намірам редакції та видавців, що й просимо наших шановних передплатників та покунців узяти до уваги.

Без „Кобзаря“.

Стаття Сергія Єфремова

Історії „Кобзаря“—цієї великої книги биття українського народу—її видань, її цензурних митарств та хождень по муках, її періодичних заборон і дозволів, її пригод під берлом двоголового орла—цієї історії ще не написано. Ми знаємо тільки, що книга ця періодично то пропадала, зникала з громадського обороту, то знов знаходилась; то клалась до схову під сім цензурних печаток, то виходила на люде й засівала чорну ниву народню волею ясною. Засівала, хоч сама була покалічена й багато-багато найкращих перлів нашого національного генія в собі не долічувала. Кожен пароксизм реакції насамперед позначався на „Кобзареві“ й заганяв його під землю, прибіраючи з-перед очей людських, немов він містив у собі елементи страшніші за динамит...

Року 1847 го вперше пропала була велика книга. Тією ж самою конфірмацією, якою завдано в неволю Шевченка, і „Кобзаря“ заборонено і вирвано перо

з рук у його автора. І треба було пережити-перетерпіти ті страшні роки самотності й неволі, які проковтнули, мовляв сам Шевченко, багато дечого з духового надбання великого страдника, щоб діждатися нового видання „Кобзаря“ р. 1860. Та й цьому виданню силу довелося митарств перейти, поки воно досталося нарешті до рук читачеві. За 60-ті роки й ще вийшло було одне видання (Кожанчикова, р. 1867) і вже потім надовго, аж до самих 80-х років пропала знов книга: 70-ті роки, час перемоги Юзефовича та його божевільного „майського закону“,—ці роки звичайно не сприяли тому, щоб страшна для тиранів книга вільно ходила по світі. На початку 80-х років, коли сталася була на одну коротку мить одліга в нашому національному житті, з'явилися одно по другому аж два видання (р. 1881 і 1883). Потім знов реакція й знов антракт до 1894-го року, коли „Кобзаря“ ні за які гроші не можна було добути. Видання 90-х років (1894 і 1899) пощастило добитися тільки з великими заходами, труднощами й перепонами.

Знайшлася повна, ціла книга аж тоді, коли революція 1905 року скинула

була пов'язку з уст вільного слова і за петербурзьким виданням 1906 року—першим повним і непопсованим—вийшло ще кілька таких само гарних виданнів працею й заходами небіжчика Василя Доманицького. Та вернулась реакція—і першим ділом знов пропала книга, пропала на саме ювілейне свято 50 літніх роковин смерті Шевченка, коли його велика спадщина ставала вже добром все-народнім, коли вона могла в мільйонах примірників розходитися поміж людьми. Року 1911-го петербурзькі видання (всі!) сконфісковано, видавців потягнуто до суду, а по натхненних сторінках пішла знов гуляти шалена цензорська рука... І в нове життя ми вступили без „Кобзаря“, без „Кобзаря“ верстаємо перші „вольні, широкі скрізь шляхи святії“. Бо хоч тепер нема вже заборон, та несила випускати велику книгу в такому числі й так поцінно, щоб вона в кожному хату на Україні знайшла собі стежку. Технічні обставини дужчі за найгарячіші бажання.

Без „Кобзаря“... Без „Кобзаря“ в минулому, без „Кобзаря“ й тепер. Бо за тих без малого 80 років, що минули од першого видання цієї підвалини нашого письменства, тільки lucida intervalla, тільки недовгі моменти були, коли Шевченкова спадщина вільно оберталась на книгарському ринкові, та й то здебільшого в уривках, пошматована. Кожне нове видання, дозвіл на яке доводилось виривати од цензури, зараз же розходилося і нові кадри читачів лишалися без „Кобзаря“, надолужуючи переписуванням, тим „списанієм книжним“, яке, здавалося б, повинно було одійти навіки в безвість минулого по геніяльному винаході Гутенберга.

І от тепер знову стоїмо перед старим завданням: подбати нарешті, щоб гарне, поцінне й повне видання геніяльної книги не сходило з книгарського ринку і щоб кожен міг задовольняти свою духову спрагу з цього живущого джерела великої любови до рідного краю та його безталанного народу. Коли минавшину переживали без „Кобзаря“, то нехай хоч майбутність стрінемо таки з „Кобзарем“.

Історія Великої Книги.

Стаття Гр. Тисяченка.

Кому не доводилося у нижчій, середній, а то навіть і у вищій школі визубрювати отой довгий-предовгий ряд імен і цифр всяких Людовиків, Фридріхів, Миколаїв—коли народився й помер, якого дня і від чого чхнув. Цей довгий ряд цифр ставила стара школа у голові юнака, як погребні хрести над самою суттю, самим змістом історії: за деревом—лісу не бачив.

Зате важливих дат та ще з історії „неіснуючого“ народу, та школа не давала, бо тут не вбачалась порфіра і вісон, не чувся приємний брязкіт орденів. Одною з таких дат поставлених непорфірородним українським народнім генієм, є—1840 рік. В цей рік сильною рукою було покладено міцний камінь, що навіки скріпив пошарпану днедавніми північними вітрами і поточену своїми і чужими гробаками будівлю—українське письменство,—яке не в силі були закріпити попередники: Котляревський, Гребінка, Квітка.

Року Божого 1840-го вийшло в Петербурзі перше видання книги, якій судилося бути отим „краєугольним“ каменем нашого письменства, нашої громадської думки. Невелика розміром (всього було там 8 поезій), звичайний папір, а на скромній сіренькій обкладинці автор і назва, які на вічні часи будуть у пам'яті нашого народу: Т. Г. Шевченко—Кобзарь.*)

Історію першого видання Кобзаря розповідає видавець П. Мартос так: прийшовши до Шевченка, який малював його портрет, він підняв з долу папірець, де стояли кілька рядків віршів „Тарасової Ночі“.

— Що це таке, Тарасе Григоровичу? запитав Мартос.

— Та це, добродію, не вам кажучи, як нападуть иноді злидні, то я й нівечу папір,—відповів Шевченко.

*) Дуже хотілося дати знімок цієї обкладинки, та на жаль в ці часи нігде у Києві не пощастило знайти цієї дорогої книги, а з чернігівського музею Тарновського, де мені довелося бачити той примірник, по статуту нічого не можна позичати. Кажуть, що в 1914 р. Львівське наукове т-во видало копії фотографічні першого видання Кобзаря, але вони до Києва не дійшли.

- Так це ваші вірші?
- Еге-ж.
- Багацько у вас такого?
- Та є чималенько.
- Де-ж воно?
- Отам під ліжком у кошику...

Довгенько довелося Мартосові умовляти Шевченка, щоб він згодився дати до друку свої перші твори.

Поет ще не певний був у собі, молода муза його ніби соромилась, боялась чужого ока і через те він дав тільки частину своїх творів, до того написаних: „Думи мої“, „Перебендя“, „Тополя“, „На що мені чорні брови“ (думка), „До Основ'яненка (до українського писака)“, „Іван Підкова“, „Тарасова Ніч“ і „Катерина“. Як бачимо, тут нема з відомих нам творів отієї доби: „Причина“, „Вітре буйний“, „На вічну пам'ять Котляревському“, „Тече вода в синє море“.

Та даремно боявся Шевченко за свої твори:—старий Квітка писав молодому поетові: „я його („Кобзаря“) придулив до серця, бо дуже шаную вас, і ваші думки кріпко лягають на душу“. Цими словами ветеран українського письменства яскраво висловив думку всього українського громадянства, що тепло, з запалом привітало нового поета.

В слідуєчому—1841 році Шевченко наділяє Україну новою своєю поемою „Гайдамаки“. Довго її цензура держала в своїх лабетах: „Було мені з ними (з „Гайдамаками“) лиха,—писав поет до Тарновського.—Насилу випустив цензурний комітет. „Возмутительное“ та й годі! Ледве сяк да так впевнив їх (цензорів), що я не бунтівник. Тепер хватаюся розіслати, щоб не схаменулися“. Так почалося знайомство поета з цензурою, яка цілий вік його переслідувала.

Перше видання „Кобзаря“ швидко розійшлося і в 1844 році воно було повторено з додатком „Гайдамаків“ і вся книга мала таку назву: Чигиринській Кобзарь и Гайдамаки—Т. Г. Шевченка. Новое издание, Спб. 1844. (79+132 ст.)*) Того ж року було видано і чудову поему „Гамалія“.

*) В 1914 р. вийшов Кобзарь під ред. П. Зайцева (вид. „Дѣятель“), де виділені поезії, що були надруковані у „Чигиринському Кобзарі“. В це видання редактор умістив цікаві варіанти деяких поезій, яких у свій час не міг здобути В. Доманицький.

А третього видання довго довелося сподіватись. Лиха доля просто кепкувала з поета—викликала з його душі найкращі твори (роки 1843—47), а коли він у 1847 році почав збиратись на нове, бодай неповне, видання своїх творів і вже навіть 8 марта написав у Седневі відому передмову до майбутнього видання,—то 5 квітня, був заарештований за тіж свої твори при переїзді через Дніпро у Київ. А там Петербурзька цігадель, Оренбург, Орська кріпость, Аральське море, Новопетровський форт... і про видання нема чого тоді й думати, коли заборонено поетові й маляреві писати і малювати.

...Каламутними болотами
Між бур'янами, за годинами
Три годи сумно протекли;
Багато де-чого взяли
З моєї темної комори,
І в море нишком однесли;
І нишком проковтнуло море
Мое не злато-серебро—
Мої літа, мої печалі—
Ті незримі скрижалі
Незримим писані пером...
І четвертий рік минає
Тихенько, поволі,—
І четверту починаю
Книжечку в неволі
Мережати. Змережаю
Кров'ю та сльозами
Мое горе на чужині...

(Оренбург. 1850)

Так перші три роки заслання Шевченко міг, хоч ховавчись неначе злодій, „мережати кров'ю та сльозами“, а останні сім років зовсім викреслені з Великої Книги—„Кобзаря“. Три роки напів-німування і сім років цілковитого мовчання. Десять страшних років убивання творчості, яка перед тим буйно так розцвіла!..

Повертаючись з тяжкої неволі, поет уже в дорозі—в Нижньому Новгороді починає лаштувати свої твори до нового видання. Прибувши ж до Петербургу, Шевченко шукає видавця і клопочеться про дозвіл цензури. А добути дозвіл було не легко, бо на його творах лежало миколаївське тавро 1847 року „забороняю“. Сам поет і його приятелі немало оббили порогів у „власть імущих“—звернулись до міністра освіти, а він написав шефу жандарів, а цей послав „члену главногo управління цензури“. Цензор, прочитавши „Кобзаря“ сказав, що поезію „Думи мої, думи“ краще не друкувати, бо у їй, мовляв, загальна ідея ворожа „сліянію Малороссиі съ Великороссиі“. Але цього було мало:

шеф жандарів ще раз послав на розгляд другому цензоріві, який замазував навіть самі що ні єсть безневинні вірші з поеми „Катерина“. Щоб уявити ту страшну цензуру, дозволю собі навести один приклад: уступ, викреслений з IV розділу тої поеми:

По-під горою яром-долом,
Мов ті діди високочолі,
Дуби з гетьманщини стоять;
В яру гребелька, верби в-ряд,
Ставок під кригою в неволі,
І ополонка—воду брать.
Мов покотьоло, червоніє
Крізь хмару сонце, занялось;
Надувся вітер,—як повіє!
Нема нічого, скрізь біліє.
Та тільки лісом загуло:

Правда, читачу, страшно політичне, так і руйнує „державні устої“! Так, було б смішно, колиб не було так гірко, боляче за автора, що мусів терпіти таке знущання. „Сьогодні (28—ХІ—1859) цензура випустила з своїх пазурів мої безталанні думи, та так проклята обчистила, що я ледве пізнав свої діточки“. Так пише поет через О. Храпаля до Платона Смиренка, який згодився дати кошти на видання, бо від столичних видавців нічого доброго не сподівався Шевченко.

Так пройшовши через „ігальне ухо“ цензури, вийшло нове, повніше за попередні (третє) видання „пошматованої Великої книги: „Кобзарь“. Т. Шевченка. Коштом Платона Смиренка. Спб. 1860. 344. 8^о. Ц. 1 р. З портретом автора. В друкарні П. Куліша“. І тоді ж вийшли окремими книжечками всі головні твори, що було надруковано в цьому виданні „Кобзаря“:

І цьому виданню судилось бути по-смертним, бо незабаром після його виходу одійшов од нас його великий творець. Сум обгортає, коли переглядаєш оте останнє за життя поета покалічене видання скарбів його духа. Сумно і боляче, що очі його так і не бачили своїх найкращих творів надрукованими. Правда, ще в 1859 році за кордоном у Липську вийшла була книжечка: „Новыя стихотворенія А. Пушкіна и Т. Шевченка“, де було надруковано вперше: „Кавказ“, „Холодний Яр“, „Посланіє до земляків“, „Заповіт“, „Розрита могила“ і „За думою дума“,—та біографи поета не говорять, що ця книжка дійшла до Шевченка, бо перевозити через кордон було дуже трудно. Але ніякі заборони

не могли вибити у громадянства тогочасного замилювання, того захвату від заборонених творів великого поета. Коли це було друкваних, то ходили по руках численні списки і скоро в цензурному „Кобзарі“ замість крапок виростали цілі рядки, які від того ще дужче притягали увагу читача.

Зразу-ж після смерти геніяльного поета України, мученика за її долю, петербурзька громада ухвалила кілька пунктів на пошанування його пам'яті, з яких п'ятий говорить: видати в найдостойнішому вигляді його великі твори. Та, на превеликий жаль, виконати ту постанову не спромоглась ні та громада, ні все сучасне поетові покоління. Навіть і наше, наступне покоління не може похвалитись, що воно цілком сповнило те побажання. Найбільше гальмувало справу оте „недреманне око“, оті страшні подвійні й потрійні цензурні лабеті, через які мусило прох дити кожне видання „Кобзаря“ в Росії. За кордоном, у Галичині, хоч і не було такої цензури, так було оте клерикальне низькопробне розуміння моралі, що межує з так званим ханжеством, коли не ханством, яке дозволяли собі видавці творів великого поета. Будучи сами культурними недоростками, вони піднімали руку на безсмертні твори, затуляючись любов'ю до поета, в своєму специфічному розумінні.

Але, крім цих цензур — казенної і „патріотичної“ обивательської, ще було оте нормальне, звичайне недбальство, яке виявляли не тільки окремі особи, а й цілі гурти, до реалізування всяких постанов, що так легко виносились на щорічних святкуваннях пам'яті поета.

До 1902 року налічувалось бібліографом М. Комаровим—тридцять два видання „Кобзаря“, а коли продовжити рахунок до наших днів, то буде не менше—45 видань. Але я не маю змоги, та й нема потреби спинятись на всіх виданнях. Досить буде показати головні, які стали етапними пунктами, як по числу заведених до них поезій, так по редакції їх. *)

*) Не спинаюся також і на ілюстраціях до „Кобзаря“, що вимагає окремої статті. Ще є цікавий бік видавничої справи—це авторський гонорар за право видавати, який що до „Кобзаря“ мало вияснений.

Через шість років після смерти поета вийшло два цікавих видання „Кобзаря“. Одно в Росії: Кобзарь Т. Шевченка. Коштом Кожанчикова. СПб. 1867. 677 ст. 8^о. Ц. 1 р. 25 к. З портретом і автобіографією. 3000 пр. Це видання було значно повніше за попередні, сюди увійшло мало не все, що було відомо тоді з поезій Шевченка і що можна було надрукувати в Росії. Всього надруковано (цілком і в цензурних уривках) 184 поезії. Друге видання того ж року було випущено у Галичині: Поезії Т. Шевченка. У Львові. Накладом К. Сушкевича. 1867. т. I—270+6 ст. 8^о. т. II—344+4 ст. 8^о. Всього поезій в обох томах—207. Отже це видання ще повніше за Кожанчиковське, але все ж не повне, не по вині цензури, а по отому недомислю п. редактора, на яке хворіли більшість галицьких „патріотів“ і проти чого так різко висловлювався у свій час М. П. Драгоманов.

Нарешті в 1876 році за кордоном Росії і Галичини у Празі було видано повне на той час, або навіть переповнене, бо туди увійшли помилково і твори не шевченковські,—видання Кобзарь Т. Шевченка. Коштом і в друкарні д-ра Грейга. Прага 1876 р. т. I. З додатком споминок про Шевченка: І. С. Тургенева і Я. Полонського. XXII+444 ст. 8^о. Ц. 2 р. 5.000 пр. т. II. З додатком споминок про Т. Шевченка: Я. Костомарова і М. Микешина. XXIII+276 ст. 8^о. Ц. 2 р. 600 пр. Це видання було споружене київською громадою, яка в 1874—75 році жила інтенсивним життям, почувачи тимчасову полегкість од уряду російського. Завдання було, як говорить у своїх споминах О. Русов, *) який технічно переводив видання у Празі,—надрукувати все, що було на станку друкарському і головне те, що переходувалося у приватних особ у рукописах. Перший том складено з порадою цензора київського, щоб можна було продавати у Росії, а в другий увійшло все останнє.

Видання це краще, за попередні, але все ж у йому бракує пильної методичної редакції, через що є непевні не то що слова, рядки, а навіть заведені чужі поезії (напр. Чужбинського—Афанасьєва—„Гарно твоя кобза грає“). Тут у перше з'явилися і ті твори, що викре-

слювали галицькі клерикали і за що потім і гримали на це видання. Другий том призначався для за-кордону, бо у Росії мали його тільки відважні й щасливі, що чудом добували через кордон.

Нічого особливо нового що до тексту, порівнюючи з пражським—не принесло й видання, яке претендувало бути ніби „академічним“. Кобзарь Т. Шевченка. Видання т-ва імени Шевченка у Львові, 1893 р. ч. I. CXVI+315 ст. 8^о. З додатком статті проф. О. Огоновського. Ч. II 405 ст. 8^о. Ц. 4 кр. Це видання тільки показало, як трудно укладати твори Шевченка не в хронологічному порядку, а по розділах, в залежності від змісту, напрямків; бо часто в одному і тому ж творі ми бачимо напрям і суспільно-національний і політично-національний...

Цікавіще,—як по кількості уміщених творів, так і з боку перегляду деяких поезій по рукописах (у той час найповніше) було видання: Поезії Т. Шевченка. Вид. т-ва „Просвіта“ у Львові. 1902 р. 698 ст. 12^о. З передмовою Ю. Романчука 5000 пр. Ц. 2 карб.

Так по-троху, не поспішаючи, йшли за кордоном до справжнього повного видання Великої книги, а тим часом Російська Україна мусила житись недогризками всесильної цензури. І народ радий був і малому, і швидко випродавалося кожне нове видання „Кобзаря“. Після першого тому пражського видання з'явилися у продажу: Збірник творів Т. Шевченка. Т. I. Кобзарь. СПб. 1883. 6600 пр. (трошки повніше за видання Кожанчикова). А обіцяний другий том, де мали бути поезії, дневник, листи так і не вийшов. Через рік все видання не вважаючи на чималу кількість, було випродане і знову надруковано 12.500 пр.

В 1894 році вийшло у Києві видання, як каже С. Єфремов, у кількості 20.000 прим., і через два роки розійшлося і в 1899—ред. журналу „Кіевская Старина“ випустила своє видання в кількості не чуваній до того—60.000 пр. (10.000 на кращому папері—дорожчих, 1 р. 50 к. і 50.000 дешевих, по 35 коп.) Сподівались, що редакція солідного журналу, який уділяв чимало місця статтям про поета, поставиться достойно до Великої Книги. І на превеликий жаль „помилки доводять,—як казав у свій час критик,—що видавці страшенно недбало

*) „Україна“, 1907 кн. II.

вели видання й не доклали своєї праці до того, щоб воно могло задовольнити коли не всі, то хоч найперші вимоги**).

Тільки воля 1905 р. дала змогу приступити і в Росії до повного видання Великої Книги, редакцію якої було доручено молодому вченому В. Доманицькому. Редактор приклав усіх сил, всього свого знання, віддав всю повагу до безсмертних творів і на початку 1907 року вийшло справді видання, достойне великого творця. На слідуючий рік вийшло друге, а в 1910 р. третє, повне видання під редакцією В. Доманицького. Тут тільки кілька поезій було не перевірено по оригіналу, а все ж останнє пильно проредаговано, про що свідчать статті редактора в журналі „Кіевск. Стар.“, що потім вийшли й окремою книгою: Критичний розвід над текстом „Кобзаря“. Заходами В. Доманицького і попередніх редакторів, що полегчили йому працю,—Україна знайшла Велику Книгу. Мало не через 50 літ переведено було в життя постанову петербурзької громади, і український народ міг з любов'ю книгою святкувати 50 років з дня смерті свого пророка.

Та не довго так було: в 1912 році, видерли у народа ту Велику книгу і вискубши з неї 1491 рядок (біля 6¹/₂%) віддали на свято других—100 річних роковин з дня народження поета. Так і святкували ювілей творця без творів його душі. Тогочасні ж видання „Кобзаря“ т-ва „Криниці“ і Катеринославське 1914 р.—твори Т. Шевченка, під редакцією Д. Дорошенка (поезія і повісті)—засіяні були красномовними крапками.

Така довга й сумна історія Великої Книги. Доля пророка України, геніального поета і його Великої Книги скидається на долю, чи недолю народу українського. І коли ми бачимо, являємось свідками і діячами національного і соціального визволення, і віримо в його, не вважаючи на прикрі моменти летючого дня, то мусять воскреснуть у всій своїй силі й дивні твори—поетичний програм того визволення. В. Доманицький зробив багато, але не все, теперішня хвиля вимагає нового видання, де б були виправлені дрібні помилки, де б були відповідні статті, коментарії. Стоїмо перед виданням академічним, якого бажає воскресла нація. І віримо, що таке ви-

дання національного скарбу незабаром з'явиться. Повинно з'явитись, поборовши всі технічні перешкоди, це видання Великої Книги, Великого творця, сина Великого народу.

Бібліотека Національного музею у Львові.

(Стаття доц. Іл. Свенціцького).

Хоча Львів молодший за Київ на яких шість століть, та хоча він в історії незалежної України відігравав ролю політично-національного та культурного осередка не більше півстоліття, все-ж, порівнюючи до Києва, його можна назвати великим князем української книжки. З давніх давен в ньому були такі багаті книгозбірні, як сзуйської та Домініканської колегії, та кляштору Бернардинів—з боку поляків; Успенської церкви, Святоонофрейського монастиря, та Львівської єпископії і катедрального Свято-Юрського собору—з боку руснів-українців. Після прилучення Східної Галичини до Австрії 1772 р., всі ті бібліотеки дістають на початку XIX в., дуже багату і організовану для громадського вжитку бібліотеку університетську, що доповняла всі згадані вище більш спеціальні книгозбірні своїм універсальним змістом.

Приблизно в тім самім часі починають свою культурно-національну діяльність у Львові історик української церкви каноник Гарасевич і історик галицького князівства Зубрицький, а в Перемишлі—каноник Лавровський та Могильницький, а також єпископ Левицький. Всі вони були завзятими бібліофилами і добрими знавцями давньої літератури класичної—грецької й римської, та новітньої французької й німецької. Їхні бібліотеки, що дійшли до нас з реєстрами і підписами,—то живі цього свідки. В кожного з них була своя спеціальність, для якої він збирає переважну частину своєї книгозбірні. Отже, Гарасевич: по історії церкви з дуже численними виписами з актів і архівів, в оправних фоліантах; Могильницький—слідкує за мовою і граматиною рідного народу; Лавровський дбайливо збирає стародруки й рукописи, має навіть галицький літопис XVI в., з якого дійшов до нас тільки відпис; єпископ,—пізніше митрополит і кардинал—Левицький залюбки вишукує інтересні книги, друковані ріжними мовами, особливо

** С. Єфремов. Л. Н. В. 1899. № 8.

історичні, стародруки й рукописи. Він милується й в зовнішньому вигляді книги, та дбає про відповідний захист для цінних своїх надбань—в добрій оправі.

А всі ці бібліотеки не загинули: Гарасевичова книгозбірня дісталась Капітульній бібліотеці при Св. Юрі у Львові; Лавровського й Могильницького—перейшли до соборної капітульної бібліотеки в Перемишлі; Зубрицького книжки було придбано бібліотекою Баворовського у Львові, а книгозбірня митрополита Левицького увійшла в основу домашньої бібліотеки грекокатолицької митрополії у Львові.

Завдяки цим книголюбам, Галицька Русь майже сучасно знайомилася з історичними і граматичними працями Москви, що тоді давали перші підвалини й українознавству. Отже історія Карамзина і Бантин-Каменського, праці митрополита Євгенія, Востокова й Павловського, писання Греча і Полевого—все те, швидко після появу на російському книжковому ринкові, діставалося й до книгозбірень галицьких книжників. Для ширших кіл, особливо молоді, ці книгозбірні з їх рідкими новинками були однак недоступні не тільки тому, що вони були приватною власністю, але ще й через те, що їхні власники для тогочасної молоді стояли на недосяжній височині громадського поважання, та урядової ієрархії.

Про цю духову страву для молоді, та для широкого загалу подбав хтось інший.

Після поділу Польщі, її вірний син—магнат, граф Юрій Оссолінський, що постійно пробував у Відні, став за свої великі гроші скуповувати книги та бібліотеки, що як небудь стосувалися до Польщі та її історичних частин. Ця багата книгозбірня переходить в 20-тих роках до Львова, де вона—як публична бібліотека—відразу стає осередком наукової праці, як поляків, так і українців. Заняттями в цій бібліотеці ми завдячуємо появу таких діячів галицького відродження, як Вагилевич, Головацький і М. Шашкевич, та згодом невтомимого книголюбів і збірачів словянських історико-філологічних матеріалів, каноника Петрушевича.

Антін Петрушевич був в Галичині живим звязком між гуртом діячів 40-вих років і всіма новими поколіннями, аж до початку 20 століття. І весь час, своїм невпинним збиранням, своєю палкою любов'ю до книжки, що хоч трохи торкалась найсамперед до Галицької Русі, абож до України взагалі, та й всієї Русі—каноник Петрушевич, цей переконаний „общерус“,—являв собою для всієї Русі-України—високий при-

мір книголюбства. Ще за свого довгого життя він був свідком, як через його впливи, заклики та заходи, склалася велика і багата *українознавча* бібліотека староруського „Народного Дому“ у Львові. А до цієї бібліотеки, ніби до моря, збігалися зо всіх боків річки дрібних провінціальних книголюбів. Оті дрібні збірки з різних шематизмів, календарів, дрібних загуменкових видань—сонників, пісенників, письменників, газеток, журнальчиків—зі своєрідної ниви, поруч з безліччю класиків всіх діб і націй, поважних історичних видань, великих рідких старовинних атласів і мап, рідкісних комплектів схоластичної і новітньої філософії, історії релігій і т. п. Все те книголюбіві патріоти склали на вітварь рідної освіти. Сам Петрушевич, ще за яких 20 літ до своєї смерті (він вмер на 95 році життя), віддав до публичного вжитку тому Народному Дому у Львові—свою дійсно величезну бібліотеку по історії, філології і слов'янознавству з 250 дуже цінними рукописами *) XV—XVIII стол., та окремим відділом словянських стародруків.

Крім Зубрицького і поляка Оссолінського, всі згадані книголюби були духовного стану; а в національним світогляді, крім Могильницького, Шашкевича і Вагилевича, старорусинами-общерусами. Але всі вони разом зібрали дуже багаті, виразно світські бібліотеки—в основі своїй, перш за все українознавчі.

В шестидесятих роках починають й галицькі народовці—свідомі українці збирати свої книгозбірні в „Просвіті“, по студентських гуртках, а потім, в 70-тих—в Науковому Товаристві імені Шевченка. Бібліотеки одбивають на собі особливий характер доби, яка їх покликала до життя. Це раг *excellence* українські, народовецькі й народницькі книгозбірні, що проводили свою велику культурно-національну роботу серед щораз ширших кіл суспільности, та провадили ідеї нового демократичного світогляду в глибину народню.

Таким чином, Львів стає справжнім осередком української книги в її минулому й сьогоднішньому. Мабуть, коли додати до всіх Львівських книгозбірень—бібліотеку Франка, що мала перейти таки до громадського вжитку через бібліотеку Наукового Товариства, то у Львові можна знайти всяку потрібну українську книжку. Мало того, всі Львівські бібліотеки—Університетсь-

*) З томи опису в Українсько-руському Архиві Науков. Т-ва ім. Шевченка у Львові.

ка, Оссолінського, Баворовського, Народного Дому, Петрушевича, Наукового Товариства, Просвіти—як пристосовані для публичного вжитку, вони доступні всякому без найменшої формалістики. Вони постійно доповнюються новими придбаннями і зберігаються на будучину відповідними оправами. Усе те, разом взяте, дає нам право назвати Львів великим князем української книги, та поставити його далеко спереду серця України—Київа.

У Львові єсть міцна традиція бібліофілства та бібліотечної справи. Завдяки тому Львів вже давно став справжнім осередком української наукової творчості й певне, навіть при нових умовах політично-національного життя України, він—з огляду на великий творчий розмах та технічне вишколення—не швидко уступиться цим першенством навіть столиці незалежної України. Львів ближче до Заходу, до творчої культури з її видосконаленням... Але не про те наша річ...

До цього великого багатства бібліотечного у Львові останніми роками (1905—1912) прилучається ще одна велика, дуже коштовна українська книгозбірня, а саме бібліотека і архів Національного Музею, засновані і здебільшого особисто зібрані галицьким грекокатоліцьким митрополитом Андреем графом Шептицьким. Сьогодні це перша на всій Україні, а по за межами Росії з книжними багатствами Петрограду й Москви, це одинока у всій Словянщині приблизно повна книгозбірня словянських королівських стародруків—від першого початку друкарського діла у словян з 1491 р. Маючи на меті зібрати всі кирилівські стародруки, які основателеві бібліотеки не тільки добре відомі з боку історичного, технічного і змісту, але які він щиро любить за їх простоту красу зовнішню і внутрішню,—він не пошкодував коштів на придбання навіть дуже дорогих екземплярів. Найсамперед, однак, він стежив за повністю видань українських друкарень—Галичини, Угорської Русі, Волині, Польщі, Правобережної України, Чернігівщини. Завдяки цьому бібліотека його має майже всі видання друкарень *) в: Дермані, 1604, Заблудові 1569, Київі 1619 і 1628, Крем'янці 1638, Крилосі 1606, Кутелні 1631; Луцьку 1640, Львові 1573, 1636, 1642, 1687, 1767, Могильові 1695, 1736, Новгороді Сів. 1676, Острозі 1580, Почаєві 1618, Рохманові 1619, Супраслі 1695, Стратині 1604, Угорцях 1618, Уневі 1660, Черні-

*) Цифра коло місцевості означає рік видання першої книжки з данної друкарні.

гові 1648. З інших друкарень згадаємо: Краківську 1491, Венецьку 1525, Пражську, 1517, Виленську 1525, Скадарську 1563, Московську 1564, 1594, 1647, Шебежську 1579, Римську 1583, Євську 1611, Бузео 1700, Галле 1735 і багато пізніших.

З поміччю такого матеріялу—зібраного, упорядкованого і приступного—можна вже починати досліди над походженням українського друкарства, граверства (штихарства), та переплетної справи. З другого боку можна досліджувати й редакційні відміни в поодиноких текстах, та успішно працювати в сфері порівняного слов'янського мовознавства на протязі XVI—XVIII століть. Фундатор бібліотеки ще ним не задовольнився, він звернув особливу увагу на бібліографію Кирилівського стародруку, бо бажав заложити міцні підвалини для праці над майбутнім книгописом українського друкарства.

Слов'янський стародрук, зв'язаний дуже тісно з давнім рукописом, його мініатюрами, заставками та бордюрами. Тим то в бібліотеці Національного Музею у Львові є окремий відділ українських рукописів 1807 р.—XVIII століття. В цьому відділі більше за 600 №№ пам'яток нашого письменства, переважно за XVI і XVIII вв. з безліччю мініатюр, заставок, всяких орнаментів, та дорогоцінних побутових записів. Повний поштатейний опис цього багатства жде тільки спокійного часу, щоби дати широким кругам дослідників староруської та української свіжого матеріялу на довгі літа праці.

Підчас систематичного збирання відділу стародруків і рукописів, як Фундатор, так і управа музею знаходили чимало актів і грамот XV—XVIII вв., з яких з часом уложився окремий архів, що обіймає коло 6000 назв з життя церкви, духовенства, козацтва, шляхти. Матеріал для історії нашої канцелярської мови, особливостів білоруської і козацько-української—незвичайно багатий і в Галичині просто безконечно цінний.

Зібравши таке добро, Митрополит дожив праці й на порівняний матеріал—тобто на купівлю важливіших західно-європейських інкунабулів (перводруків до 1500 р.) і первенців важливіших друкарень, та опріч того тих оригіналів, з яких було взято тексти чи там зразки для слов'янських видань.

Усе це багатство з 1912 р., містилося в особному, дуже придатному для збірок і роботи будинкові—палаці біля Львівського університету. Будинок цей придбав Митрополит для заснованого ним в 1905 р. Національного Музею.

Не диво ж, що так урядженому і веденому закладові довірили свої книжні скарби й Львівська Капітульна бібліотека, й „Прогресс“, й визначні патріоти. А покійний Павлик передав в Національний Музей весь багатий архив початкової соціалістичної організації 70-тих років, української радикальної партії та свою багату кореспонденцію з Драгомановим і дітьми міжнароднього вільного поступового руху.

Наскільки відомо авторові цих рядків, традиція бібліофільська й добре бажання зібрати книжкове добро—серед поодиноких громадяв-українців міста Львова, Перемишля... живо піддержується з великим смаком і вишуканістю.

Булемо сподіватись, що після війни в Національному Музеї заснується окремий відділ найкращих творів людського духа для занять серед особливих обставин,—вічно прекрасного й вічно правдивого.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

281 *Ів. Федорченко. Погробовець Запорожської Січі. Історичний нарис професора краківського університету Маріяна Дубецького. (Переклад з польської мови з додатками і одмінами). Українсько-руське книгарство „Гасло“. № 8. Київ. 1917 р. Ст. 18, ціна 40 к.*

Цей нарис польського історика М. Дубецького взято з його недавно виданої книги „Obrazy i studyi historyczne“ (Київ, 1916). Перекладач каже в своїй примітці, що нарис цей „свідчить нам про ті певні симпатії, які відчуває автор до нашої національної справи“. Не знаємо, звідки в д. Федорченка склався погляд про симпатії польського історика до нашої національної справи: в усіх писаннях д. Дубецького яскраво проходить одна виразна тенденція: не визнавати зовсім української національності, української науки, письменства, а через те і національної справи. Для нього Україна—це лише спірна територія, за яку йде вікове змагання між Польщею та Московією; український народ це лиш „dzicz stepowa“, яка настільки входила в сферу культурного життя, наскільки опинилася під впливом Польщі. Не раз, зачіпаючи в своїх писаннях теми з історії української козаччини (напр. монографія „Kudak, twierdza koczowa“), д. Дубецький скрізь хоче бачити тільки сліди й забутки польських впливів і ніде не хоче бачити ознак власного українського національного життя. І в цьому нарисі, який оце переклав д. Федорченко, польський учений так старано уникає самого слова „український“, що воліє означити українське походження певної людини цілою фразою „pochodził z ziem nadnieprzańskich“, ніж просто сказати, що це був українець (мова йде про єпископа Олександра Павловича, що спорудив надгробок Калнишевського в Соловецькому монастирі). Проф. Еварицький у його—„pisarz rosyjski“; П. Єфименко—„rusin z Zadnieprza“ і т. д.: які хочете варіації означень, аби тільки уникнути слова „українець“!

Але не в тому сила. Коли д. Федорченко вважав потрібним позмінювати в кількох місцях зміст нарису Дубецького, подавати чимало од себе та спростовувати думку автору про польське походження кошового Гордієнка та Петра Калнишевського, то чи не простіше було б йому самому скласти книжечку про руйнування Січей Чортомлицької й Нової та про сумну долю запорожської старшини, замученої московським урядом? Тільки скласти таку книжечку слід би не тією покаліченою мовою з силою полонізмів та

москалізмів й не тією варварською орфографією, що бачимо в цьому „Погробовці“ (до речі: слова „погробовець“ в укр. мові нема, а в польській воно значить: те, що залишилося по чийсь смерті).

Д. Дорошенко.

282 *М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції. Видання Союзу Визволення України. Відень. 1917 р., 35 стор., ціна 60 сот.*

Мета цієї книжки—показати, як політика старого Російського уряду довела до війни 1914 року і як ця війна спричинилася до революції. Маючи окреслену мету, книжка, розуміється, не може мати характеру історично-наукового, бо наука історії вимагає безстороннього розслідування фактів і роблення висновків з цих фактів, а не притягування за волосся фактів для доведення якоїсь однієї думки автора.

Але треба мати на увазі, що для історії як війни, так і революції час ще далеко не прийшов, бо вони самі ще не дійшли до свого кінця. Припам'ятаймо собі, що перша більшовицька революція (Токвіля) з'явилася тільки як через півстоліття після скінчення цієї революції, а всі історії, що писались раніше, суть лишень памфлети і в лишому разі мають значіння літописів, коли в них записано багато фактичних даних.

Як памфлет, книжка д. Троцького досягала би своєї мети, коли б автор влучно позбирав ті факти, які йому потрібні, і опустив ті, що не доводять його думок. Але він так не зробив: він брав всякі факти і старався дати їм своє освітлення, часто зовсім не відповідаюче дійсності. Так, заборону продажу горілки автор пояснює думкою російського правительства, що „горілка робить сміливим і тому небезпечним навіть і темного пригнобленого російського селянина“. Не обороняючи зовсім російського правительства, ми думаємо все ж, що забороняючи горілку воно мало на меті успіх в війні, яка напевно і не тягнулася б стільки років, коли б російська армія була п'яною, а скінчилася б на російському фронті в три місяці повною перемогою Германії і Австрії. Те, що до війська російського не було покликано поліцаїв і жандарів, автор пояснює тим, що правительство боялося можливих розрухів в даній війні. Це зовсім не так: закон про те, що поліцаїв не тягнуть до війська в часи війни, існував за кілька десятків років до останньої війни, існує і в інших державах. Що мета правительства взагалі цим уникнути розрухів, це цілком ясно, але вважати це за щось нове в нинішній війні—помилка.

А такі помилки страшенно пеують вражіння від книги і примушують читача з недовір'ям ставитись і до тих частин книги, де автор бере факти дійсно обурюючі, як, наприклад, опис в книжці д. Троцького тих нелюдських утисків, які вживало російське правительство що до своїх Українців і до Галичини та Буковини, а також і до тих частин, де автор зазначає цілком правильно безпосередні причини вибуху революції.

Не досягаючи, таким чином, своєї мети, як памфлет, книжка д. Троцького, яко літопис,—теж не може задовольнити вимоги будучого історика, бо хоча вона дає мало не вичерпуючу низку фактів, однак вони накреслені занадто коротко і вимагають багатьох доповнень. Єдина гідність книжки те, що факти зведені в деяку систему чому для історика ця книжка може служити, як конспект при обслуванні інших матеріалів по історії ндіншньої війни і революції.

К. Лоський.

283 П. Нечипоренко. *Про Стародавню Русь. I. Короткий начерк соціально-економічного і державно-політичного життя Київської Русі України в період з VIII по XII століття. II. Історичне життя білої Русі в період з VIII по XIII століття.* Феодосія, 1917 р. 40 стор. ціна 1 карб. 50 коп.

Для кого видано цю брошуру? Для народа вона не годиться ні по мові, досить штучній (див. наприклад стор. 8: „цей другий центр переробив у круг стародавній елітисне і розвинув централістичний російський процес“), ні по змістові, бо її наповнено цитатами з всяких наукових книг по українській і білоруській історії. Для людини освіченої вона не потрібна, бо являє собою коротку компіляцію з книг, що повинен прочитати в оригіналі кожний освічений Українець, або Білорус. Брошура могла би бути корисною лише для Москаля, бо показала б йому, що вироблений російською історичною школою погляд на історію України і Білорусії, як на частину історії „обще-русской“, помилковий. Але тоді і брошуру треба було б видати російською мовою і в такому разі занадто вітати книжку б не довелось, бо написано її способом зовсім не науковим: з різних поглядів істориків на яке-будь з'явиле автор бере якийсь один, не порівнюючи його з іншими і не беручи його на критичний аналіз. Так, прочитавши в білоруського історика, що автор „Слова о полку Игореві“ був Білорус, автор приймає цей дуже спірний погляд за безперечний (стор. 34).

З вступу автора видно, що перша стаття його (про Україну) є реферат по історії, прочитаний в Учительському Інституті, друга (про Білорусь) є курсове „сочиненіє“. Яко такі, вони мають свою вагу. Але друкувати їх, та видавати за таку дорогу ціну (1½ карб.) було зовсім не варт.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

284 *Дорошенко, В.—Українство в Росії. Новіші часи.* Видання Союзу Визволення України. Стор. 114. Відень. 1917.

Перегляд подій останнього часу на Україні давно вже зробився дуже потрібною річчю, а тепер, по революції, ця потреба ще виросла. Конче треба було пока-

зати, що той розмах, якого набрав національний рух за революційних часів, не був чимсь несподіваним і надприродним, що він спірався на попередню роботу цілих поколінь і що вже перед війною ми бачимо закладені всі головніші підвалини під домагання останніх днів. Такої історії громадського руху на Україні ми ще не мали, та не маємо й тепер. Проте з'являються вже деякі предтечі її, а з них найперший—праця В. Дорошенка, якої заголовок виписано вгорі.

Провідну думку свою д. Дорошенко поставив на початку своєї брошури в оцих словах: „За наших часів українство в Росії стало вже на ноги. Український народ перетворюється тут мимо всіх перепон в новочасну націю“ (стор. 3). І зробивши перегляд здобутків українства, того фактичного надбання, з яким воно вступило в нове життя й рушає в невідомому путь всебічного розвитку, автор мав право закінчити свою працю висновками, що наведені слова ще раз і ширше переказують. „І хоч яке коротке було наше оповідання,—так закінчує д. Дорошенко,—коли б про все докладно й широко оповідати, треба б було писати великий том—все ж таки, надіємся, і з такого побіжного начерку ясно видно цілу природність українського руху й повну життєвість його; видно, що українство ширяться стихійно і нестримно, що український народ у Росії, не зважаючи на всі перешкоди для свого розвитку, таки розвивається, росте в своїй свідомості й перетворюється на наших очах—на перекір усім перепонам—у правдиву націю в сучаснім розумінні цього слова“ (стор. 114).

І в загальних рисах беручи, поставленої мети автор досягнув. Його коротквій нарис дає справді досить повний огляд українського життя й еволюції українства од часів відродження. Коротенько переходить д. Дорошенко етапи й здобутки, українства до початку XX віку, спиняючись ширше й докладніше вже на 900-х роках. Таким чином, історія XIX в., авторові служить ніби тільки за вступ до „новіших часів“ і, не зважаючи на деяку диспропорцію частин, це не вражає читача, бо він розуміє, що автор на цю останню частину кладе найбільший натиск і власне за-для неї всю працю й написано.

Що-до того, як завдання своє автор виконав, то тут можна чимало зробити закидів. Найперший з них це те, що характеристики бліді, а виклад взагалі досить сірий, тягучий і млявий для такої надзвичайно ці-

кавої й захоплюючої теми: де ж автор пробус розлучитися з своєю сухою манерою, там виходять просто вже незручності. Напр. оповідаючи про долю Кирило-Мефодієвського Братства, д. Дорошенко згадує про донос „одного надлюки“, студента Петрова, (стор. 10), — ледве чи була якась потреба такого крутенького виразу вживати хоча б і для донощика... Трапляється чимало й фактичних помилок, почасти від недогляду, почасти ж певне від того, що авторові доводилось мабуть писати без друкованих джерел, покладаючись єдине на саму свою пам'ять. До перших можна зачислити, напр. те, що серед літературних борців проти кріпацтва (стор. 11) згадано першою Марковичку й забуто про... Шевченка. Рясніше помилок другої категорії, тих, мовляв, lapsus in memoriae. Так, на стор. 12-тій сказано, що по українському вчили „навіть в урядовій Тимчасовій Педагогічній Школі у Києві“, — це не так: як знаємо з споминів Драгоманова в тій школі вчено таки по-російському. На ст. 23-тій читаємо про оживлення української преси за кордоном, між иншим часопису *) „Буковина“ „за редакторства О. Маковей (рр. 1892—1893)“, — а насправж-ки, то Маковей редагував названий часопис пізніше, а р. 1893-го саме кінчав університет. „Кіевская Старина“ почала виходити не з 1883, а з 1882 року (стор. 24). Відома програма „Profession de foi молодих українців“ ні Зінківському, тоді вже небіжчикові, ні навіть Грінченкові не належить, а вийшла вона з Київської Семинарської громади (стор. 27—28). Перший з'їзд Укр. Демократичної Партії відбувся не в 1905 р., а значно раніше, бо формування цієї партії почалося з 1903 р. і вже либонь 1904-го надрукований був (листом) і перший нарис її програми (стор. 41). В реєстрі збірників (стор. 43) проминуто харківську „Складку“ 1896 р. Під відомими „Записками“ про українську пресу та школу, надрукованими р. 1905 в „Сын Отечества“ зовсім не було „сотень тисяч підписів“, а під другою, скільки пригадую, то й зовсім підписів не збиралося (стор. 47). Серед українських виступів на прикінці 90-х років проминуто святкування ювілею Котляревського р. 1898-го, що напр. у Києві відбулося досить, як на той час, імпозантно (ст. 47). „Громадська Думка“ почала виходити таки р. 1905, а не 1906-го

*) До речі—автор слідом за галичанами всюди вживає м'якої форми: часопись, допись і ин. Чи не краще було б брати нашу давню форму: часопис, допис, то-що?

(стор. 52). Поршу „Просвіту“ на Україні було засновано не в Одесі, а в Катеринославі ще до 17 жовтня 1905 р. (стор. 56). Українська книгарня під фірмою „Київської Старини“ належала не Старій Громалі, а Всеукраїнській організації і згодом Товариству українських Поступовців (ст. 66). Не зовсім ясно й не зовсім правдиво переказано історію та розвиток цього останнього Товариства (стор. 110—111). і т. и.

Звичайно всі ці й деякі инші помилки великої ваги не мають, але все-таки бажано б не стрівати їх у книзі, що за браком инших могла б стати поки що в пригоді, як справочник. Та їх і легко буде виправити в новому виданні, яке хотілося б до того ще бачити докладнішим та поширеним завбільшки на „великий том“.

С. Єфремов.

285 *Огієнко Ів., пр. доцент.*—Українська культура. Академічна промова на одкрытті Українського Народнього Університету в Києві. Стор. 31, Київ. 1917 року.

„В день великого нашого національного свята, в той день, коли в старому столичному місті закладається наукове огнище, те огнище, що освітить нове наше життя—в цей великий день мені хочеться озирнутися назад, кинути оком на той довгий шлях, який ми перейшли“.

Так починає і так кінчає д. Огієнко свою промову, що вийшла й окремою книжечкою. І справді коротенько, але досить докладно переходить він довгий шлях нашого культурного надбання, що стоїть за нами, як спадщина минулих віків. Промовець зазначає серед того надбання українську пісню, орнамент, будівництво, право, церковне життя, мову, письменство та науку, подаючи такий загальний висновок: „який би бік життя ми не взяли, ми скрізь побачимо, що народ наш виявляє себе окремим, своєрідним народом, народом з самостійною культурою“ (стор. 8). Щоб цю своєрідність краще виявити й підкреслити, д. Огієнко докладніше спинився на літературних і всяких инших наших позвах з Московщиною, справедливо зазначаючи, що остання багато від нас черпала, що ми були тим мостом, який еднав культурний захід з темним тоді сходом Європи.

Книжечка д. Огієнка—це немов конспект ширшої праці на тему про зміст і стосунки української культури до инших. „Куди б ми не глянули,—кінчає автор,—скрізь побачимо, як багато утворив наш народ. Культура наша велика, оригінальна, самостійна і серед слов'янських народів займає почесне місце, бере одне з перших місць“ (стор. 30). Як коротенький та компактний виклад відомостей про українську культуру, ця праця д. Огієнка кожен залюбки прочитає—чи на те, щоб знайти в ній нові для себе звістки, чи щоб відоме пригадати в певній системі. З дрібних огріхів можу на стор. 28-ій зазначити один: серед „українців-професорів“ знайдемо там Цильчикова, Чубинського, Житецького, Франка та Мордовця, які професорами не були, і Петрова—професора, та не українця. Але це, певне, просто недогляд.

С. Єфремов.

286 *К. Кротевич*. Суд на Україні і його завдання в сучасний момент (доклад на нараді правників України 17 грудня 1917 р. в м. Києві). Видання Полтавського Українського Правничого Товариства. Кременчук. 1918 р., 11 стор., ціна 30 коп.

Автор розвиває і радить для переведення в життя такі пропозиції: 1) судоводство на Україні повинно провадитись на Українській мові; 2) в склад суду мають увійти українці і особи, бажаючи працювати на користь українському народові, знайомі з умовами місцевого життя; 3) всі дрібні діла з окружних судів повинні перейти до мирових; 4) камера відання під суд касується при судовій Палаті і засновується при окружних судах; 5) присяжні судді беруть участь не тільки в признанні вини, але й в призначенні кари; 6) замість інститут умовного засудження.

В своєму коротенькому докладі автор торкається тільки кримінального процесу, а цивільного процесу, як можна було б сподіватись з назви книжки, зовсім не обговорює. Та й в тому, що він пропонує, є багато такого, що вже відкинуто життям і не підходить до сучасного моменту. Наприклад, камера обвинувачення завжди страшенно затягувала і затягуватиме кримінальний процес і тепер, на наш погляд, ця камера просто зайва річ, бо раніш вона хоч гарантувала проти самовільних обвинувачень і мала деякий контроль за діяльністю обвинувачених і попереднім слідством, а тепер цього не потрібно, бо кожен повинен мати право скажитись безпосередньо на всякі злочинства чи помилки слідчих і прокурорів.

Також і самі установи Окружних Судів та судових палат, з якими автор, видимо, згоджується, не підносять по своїй конструкції теперішньому життю і потребують повної зміни відповідно до нових умов соціалістичного устрою життя, а не тільки поширення компетенції присяжних суддів та введення умовного засудження, які безумовно пройдуть при всякій реформі судів.

Нового, власне кажучи, ця брошура нічого не дає, але має вартість, позаяк здіймає і ставить на чергу дуже важне питання про реформу в судах і рішучо зазначає необхідність народньої української мови в судах, щоб не було старого порядку, коли наші судді не розуміли підсудних, а підсудні своїх судців.

Петро Синицький.

III. Економіка.

287. *П. Коробчанський*. Що таке кооперація і що вона може дати трудящому люду. Катеринослав. 1917 р., 24 стр., ц. 25 к.

По назві та по формату—це повинна б бути популярно написана книжечка агітаційного змісту, для тих, хто починає знайомитись з кооперацією. Зміст її особливо виклад цілком протилежні назві. Написано книжечку непопулярною мовою і ставить вона чимало питань, які являються спірними навіть і для самого автора, а не тільки для читача.

Є коректурні помилки (стр. 4 „люиджи“ і инш.), є русізми („шашли“, стр. 5). Що до прикладів нешопулярних слів та виразів, то до їх належать: „структура“ (стр. 6), „продукційна організація“ (5), „трудона продукція“ (9), „Зміцнення капитализму в період після демобілізаційний буде йти за щот сконцентрованої“ і т. н. (14).

В книжечці є чимало проблематичного, напр.: в кооперації „кожен робітник, будучи і хазяїном

і робітником в один і той же час, ні в якому разі не одержує прибутків од підприємства“ (стр. 9), або: „Кооперація може визволити робітництво од старого капіталістичного ладу“ (стр. 10).

Багата брошура П. Коробчанського і на кооперативні ілюзії. Напр., „тільки кооперація... утворить дійсне взаємовідношення реальних сил в боротьбі праці з капиталом, тільки вона дасть побіду над ним і приведе в царство саціалізму“ (15), або: „фактично вже кооперація у нас на Україні витиснула посередника капіталу—дрібного крамаря“ (21.) Поруч з цим автор порушує цікаві питання, напр.: „Єдиним засобом боротьби з кризою капіталістичної продукції і з самим капиталом, а також з безробіттям і зубожінням села ми лічемо об'єднання вільних зараз народніх капіталів в кооперації для організації громадських кооперативних фабрик, млинів, заводів“ і т. н. (15), або: „Єдина сила, яка в даний момент зможе і повинна об'єднати трудове селянське господарство, зробивши його міцним і громадським, провести земельну реформу в житті і поліпшити продукцію селянського господарства—це кооперація“ (21).

Взагалі кажучи, в брошурі багато дефектів. Але є в ній один великий, на наш погляд, плюс—це велика віра в кооперацію, глибоке захоплення нею. Коли б брошура було написана більш популярно, то можна було б вибачити авторомі за його щире любов до кооперативної справи усі ті дефекти. Нам однак здається, що і справжній кооператор може прочитати брошуру з задоволенням і особливо в такий момент, коли усі цінності не мають ніякого значіння, а автор так вірить в кооперацію.

П. Пожарський

288 „Що треба знати організаторам споживчих товариств“. В-во „Зерно“. Стор. 12, ціна 35 коп.

Книжечка починається відомими „заповідями“ перших на світі кооператорів, роцдельських. Зміст книжечки—тлумачення цих кооперативних заповідей. Хоча ні місце, ні рік видання книжечки не зазначено, але видно, що написано її після революції, а видано—в Винниці, на Полілля. Книжечка являється першою застівкою видань по кооперації, намічених Т-вом „Зерно“ в числі 17-ти. На обгортці книжечки є малюнок, який часто трапляється бачити в маленьких брошурах по споживчій кооперації, а саме—як на споживчачеві сидять верхи крамаря, комісіонер, гуртовик та фабрикант. В книжечці говориться про те, як, на підставі нового кооперативного закону, зареєструвати споживче товариство через окружний суд. Далі додано коротенький список українських кооперативних часописів та кооперативних союзів.

Брошуру написано знавцем кооперативної справи. Шкодить їй місцями галицька мова а також коректурні помилки. Але—це дрібниці.

П. Пожарський.

IV. Агітаційні видання.

289 Якого ладу нам треба. Книжечка пам'яті Н. Грінченка. Видавниче Товариство „Криниця“ у Києві, 1917 р., стор. 32, ціна 25 коп.

Політично-агітаційна книжечка „Якого ладу нам треба“ складається з п'ятих розділів. В першому мовиться про землю та хліборобів, або, як тепер кажуть, про аграрне питання.

Міркуючи про те, як зробити користування землею справедливим, автор приходить до висновку, що це станеться тоді, коли „власної землі ні в кого не буде, а вся земля буде громадська, народна і хлібороби братимуть її, скільки хто зможе впорати своєю сім'єю“. Але як досягти такого користування землею, „як саме зробити, щоб земля перейшла на власність всенародну“ — це треба добре та гарзд обміркувати, бо „діло це нове, такого ще ніде на світі не заведено, то і зразка взяти нема з кого, а треба своїм розумом доходити“. Отже справа з земельним питанням спочатку буде обмірковуватися на Всеросійській Установчій Раді, але остаточно її певне вирішатимуть уже Народні Ради в автономних країнах Російської Республіки.

В другому розділі — *про робітників на фабриках та заводах* — коротенько розказано про визискування робітників хазяїнами-капіталістами та як цьому лихові можна запобігти.

В третьому розділі — *про податки* — пояснено, що таке *посередній і безпосередній* податок та який податок називають безпосереднім поступовим податком на прибуток і спадщину.

В четвертому розділі — *про державний лад* — розказано, який державний лад ми називаємо самодержавним, який конституційно-монархічним і який республіканським і зроблено висновок, що нам треба завести найкращий державний лад, до якого дійшла сучасна людність, — республіканський і що „в Росії кожен народ на своїй землі мусить мати автономію і в кожному краї мусить бути своя Красна Народня Рада“, а всі ці автономні краї мусять об'єднатися в одну спілку — в федеральну республіку.

В п'ятому розділі — *про лад на Україні* — пояснено, який край зветься Україною, коли й на яких умовах Україна приєдналася до Московського царства та як московські царі почасти-малу доценту ті умови поламали й поневолили наш народ. Далі розказано про те, який державний та громадський лад треба завести на Україні тепер, коли вона спекалася нарешті тої московської неволі. „Треба дбати про те, щоб Україна мала автономію в російській демократичній федеративній республіці“; треба установити такий порядок, щоб у своєму краї український народ сам порядкував усіма справами. Цим тільки способом український народ може назавжди забезпечити собі політичну незалежність і національну волю та визволитися з неволі економічної.

І зміст, і популярний виклад цієї книжечки дають нам право, не вагаючись, побажати їй як найширшого розповсюдження поміж селянами-хліборобами та фабричними й заводськими робітниками.

О. Волошин.

290 В. Грицинський. I. Космополітизм і космополіти. II. Децентралізація сучасної держави. Катеринослав, 1917 р., ціна 30 коп., стор. 32, ін 32%.

Ті форми, в які вливається нове державно-життя України, не є новими і незаними освіченим людям. Їх передбачала теорія, думка людська. Через те вони і носять вже чужі, певні назви. Тим часом ширший загаль не зовсім орієнтується в тих складних назвах, правно-політичних термінах, і тому брошури на зразок зазначених вгорі конче потрібні і необхідні.

Автор вже виступав з цими своїми працями раніше на сторінках журналу (I — „Укр. Х.“ 1910. № 10, стор. 628 і II — „Укр. Х.“ 1911. № 7-8, стор.

331), а тепер лише передрукував їх брошурою. Дobreю, ясно-зрозумілою, народньою мовою викладено цікаві і життєві для нас питання. „Космополітизм“, „космополіт“, „децентралізація“ — це все розуміння, які ми не тільки дебатуюмо, але й реально відчуваємо, і шкода, що автор не потрудився переглянути перед передруком своїх праць і не ілюстрував своїх тверджень фактами моменту, більш яскравими, а тому й більш зрозумілими і переконувачими. Єсть також де-які деталі, але на яких все-таки базуються певні висновки автора, що віддають анахронізмом. Шкодуємо, що це трапилось, але все-таки рекомендуємо книжку, бо в головному вона цікава і коштовна.

II. Богацький.

V. Красне письменство.

291 В. Винниченко. Боротьба. (3 листів студента, засланою в салдати). Видавництво „Дзвін“. Видання четверте. Стор. 75. Київ, 1917 р. ц. 1 р. 50 к.

Книжку цю написано року 1903, у Львові. І, хоч виходить вона тепер четвертим виданням, зміст її, певне, широкому загальному незнайомий, бо через відомі всім причини прочитати її в старій „Російській Імперії“ можна було тільки нелегально.

В старорежимній, царській казармі, з якої автор, засланий в салдати студент, пише своїм приятелям листи, протягом усіх 75 сторінок цього оповідання йде уперта, жорстока боротьба. „З одного боку, — пише автор, — дисципліна, „кнути“, карцер, голод, холод і командир роти; з другого — дух народу, сила віри, сила вистражданих народних життів ідеалів і „рядовий“ салдат Микита Кравчук“. Командир роти і салдат цієї роти мальованець Микита Кравчук — це центральні постаті в оповіданні, од яких увага читача не одривається ні на одну хвилину. Перша з цих постатей, — капітан „Статуя“, — бездушний, жорстокий кар'єрист, що зник швидко й радикально перетворювати людей своєї роти в машини для убивання людей, зустрів в особі тихого й лагідного, але щиро-переконаного сектанта — мальованця, „хахла“ Кравчука, непереможну силу, на яку всі звичайні, вироблені казарменою практикою прийоми „гиннозу“ не впливали і відняти від якої душі в капітана не було змоги. Всі знущання, лайку та бійку мальованець перекосив покідливо й терпляче, з молитвою на устах, хоч в серці його закіпала часто зненависть до гнобителя.

Кінчається боротьба трагічно для капітана, якого Кравчук, всупереч своїм релігійним переконанням, убиває і після цього тікає, робиться „дезентиром“.

Серед маси написаних за останні роки автором книжок на теми про улюблені ним „полові проблеми“, — „Боротьба“ різко виділяється своїми здоровими й цілком природними ідеями протесту проти насилля, та сили кулака і зброї.

Особливо цікаво читати цю книгу тепер, по знищенні салдатської дисципліни і „салдатчини“, взагалі. Стає цілком зрозуміло та дика зненависть до офіцерства, те нечувано жорстоке поводження з ними, яке почалося з часу видання відомого всім „приказа № 1“ і тягнеться до останніх днів. Це — розплата за віки знущання над „скотничкою москалем“.

Написано книгу з звичайним для В. Винниченка умінням держати увагу читача весь час в надзвичайному напруженні.

В. Корінь.

292 *Грінченко, Борис* — На роспутті. Повість. Видання третє. Київ. 1917 р. Стор. 242. Ціна 2 карб.

В повісті „На роспутті“ Грінченко змалював те тяжке, сумне становище, в якому пробувало українське громадянство в 80 і 90 рр. минулого сторіччя. Перед нами молода українська, переважно студентська, громада. Придивляючись і прислухаючись до її різних представників, ми помічаємо, що всі вони ідуть якимсь врозтіч, навмання, не мають певної мети і віри в свою національно-культурну справу, більш говорять, ніж роблять, часто збиваються з правдивого шляху на непевну дорогу, гублять реальний ґрунт під собою. Це — правдиве, страшне, трагічне „роспуття“, яке так багато визначних сил і талантів поглинуло, не давши їм змоги розвинути, як слід, виявити себе користною, позитивною працею на добро рідного народу й краю. Ось і визначніші представники цього „роспуття“: палкий, талановитий мрійник Раденко, який ніяк не вміє прикласти своїх сил до роботи, все шукає якогось надзвичайного щастя, боїться загубитись серед сірих, звичайних робітників і падає жертвою своїх недосяжних мрій; вічний скептик Квітковський, що ніяк не може ні на чому зупинитись, переходить од теорії до теорії, не знаходять собі місця в практичній роботі і, немов безводна хмара, проносяться над рідним краєм і народом; хитрий, вузько практичний Давиденко, який уміє скрізь примазатись, де пахне добрим заробітком, і крок за кроком спускається аж до співробітництва в „Новому Времені“; безпринципний зовсім Кедешинський, що проповідує: „бери

од життя все, що можеш од нього взяти“; непевний революціонер-терорист Пачинський, який з призирством дивиться на всю працю і заміри народовців і націоналістів... Серед цих негативних постатей автор з особливою увагою і прихильністю зупиняється на симпатичній фігурі Гайденка, справжнього, щирого, глибоко-переконаного українського патріота і практичного, розумного діяча на широкому культурно-освітньому національному полі. Поруч з Гайденком також стоїть і його жінка Ганна... Повість „На роспутті“ в свій час (90 рр.) дуже зацікавила українське громадянство, її з захватом, залюбки читали, особливо молодь, — думками й поглядами автора її захоплювались, — ними перевіряли себе, — після них утворювали свій національно-громадський світогляд діячі останніх десятиліттів минулого сторіччя. Таке історичне значіння повісті Грінченка. Але, на нашу думку, вона має не одно лише історичне значіння, — вона, не вважаючи на деяку свою програмовість, зберегла ще й досі художню вартість і свіжість, про що між иншим ясно свідчить великий попит на неї серед сучасних читачів. Чи не варт було б і сучасному читачеві, уважно перечитавши „На роспутті“, критично поставитись до того непевного становища, в якому тепер пробує чимала частина нашого громадянства? Чи й тепер не стоїмо часом ми на дуже непевному „роспутті“? Чи не час вже вийти на правдиву широку путь?..

В. Дурдуковський.

293 *Кашенко, А.* — За що? Оповідання з часів визвольного руху. Видавництво „Січ“, № 10. Стор. 43, Ц. 40 к. Черкаси, 1917 р.

Визвольні часи налевно довго ще притягатимуть увагу художників. Багато вільного матеріалу черпатимуть вони з тогочасних подій, чимало знайдуть там і героїчних постатей, і просто людей повинности, що ставали над часом, як і багато психологічних ситуацій, поставлених суперечностями між лютими вимогами обставин та силою людського духа. І справжньому художникові буде це за невичерпане джерело для художніх екскурсій.

Д. Кашенко — не художник. І оповідання його нічого не дасть ні для характеристики, ні для зрозуміння моменту. Це зразок того, як *не треба* братися за розрішення поставленого завдання. Замість художнього документа, ми маємо сентиментальну мелодраму, в якій навіть фактична сторона — оті побутові аксесуари — кульгає на всі боки. Справді — вбито молодого революціонера, що тікав з тюрми. І от як автор на це озивається:

„За що?“... — ледве почулося останнє його питання і з цим питанням одлетіла безвинна душа од молодого тіла, якому б ще тільки треба було починати втішатися життям і звеселяти родину.

Не захистили молоду Льовину душу від людської неправди і жорстокості ні благання матері, ні моління (!) маленької сестрички Соні.

Скрикнула у-ві сні нещасна Льовина мати, почувши серцем свою долю... Тяжке буде горе братів і сестричок...

І так далі по всіх степенях родства! І Читаючи цю зайву сантиментальну балаканину без жального різкого, але щирого штриха, ясно бачиш повну безпорадність автора. Так можна було писати — ну років з п'ятдесят тому, але тепер, після Коцюбинського, Л. Українки, Стефаніка та Винниченка, навіть не художникові, а просто белетристів така манера — річ непростенна.

Побутові аксесуари ще побільшують це почуття перед безпорадністю автора в обраній темі. Тюрму він бачив, видно, тільки знадвору та й то здалека і через те, напр., примушує в'язнів по-тай, крадькома світити вночі в камері, тоді як навпаки — заборонялося гасити світло. Або ще: в'язень за-для конспірації боїться писати потрібну адресу і не боїться з третього поверху її вигукувати... Все це і инше таке — фантазія, і зовсім недоладна фантазія.

Мова, як раз-у-раз буває у Л. Кащенка, досить гарна. Але треба уникати таких зворотів, як напр. „два студенти раділи втекти за кордон“: це не по-українському, а хіба по-одеському. Так само вираз — „прибув до Відню“ (зам. „до Відня“) — чи не занадто вже по-українському. Коректа, як повелось тепер по-українських виданнях, виблискує недбалством.

С. Єфремов.

294 *Іван Нечуй-Левицький*. Баба Параска та баба Палажка. Оповідання 7-е. Видавництво Є. Череповського. К. 1917 р. Сільська бібліотека № 1. Стор. 32, ціна 40 коп.

Видавництво Є. Череповського одновило свою діяльність і що-далі, то ширше розвиває книжкову продукцію, випускаючи в світ чимало книжок, що мають на меті широкі кола деревенського читача. „Бабою Параскою“ широко-відомого нашого повістяря Ів. Нечуй-Левицького видавництво розпочало окремий відділ „Сільської Бібліотеки“, і це, — треба визнати, — зроблено вдало. Майстерно написані чисто-народною, барвистою, соковитою мовою, дуже весело й чистенько скомпановані ці два монолози сварливих, злючих деревенських баб Палажки та Параски, виблискують великим гумором і безперечно можуть викликати у простого читача інтерес до української книжки. Написане в аналогічних тонах гоголівській „Сестрі Івана Івановича съ Іваномъ Никифоровичемъ“, — маленьке оповідання про Палажку та Параску має чималу й літературну вартість, як художній відбиток певної сторони дійсного життя села.

Зовнішній вигляд книжечки не першорядний і в чимало й коректурних недоглядів. Думається, що видаючи спеціальну сільську бібліотеку, яка складатиметься з творів видатних наших письменників, не тільки не зашкодило-б, а було б дуже корисно подавати хоч кілька рядків про самого письменника: біографічні відомості та коротеньку характеристику його літературної творчості. Це, вкупі з легкою лектурою, одночасно давало-би читачеві елементи знайомства з історією літератури нашої і напрям, в якому міг би він йти, шукаючи для себе дальшого читання.

В. Старий.

295 *Т. Бордуляк*. „Дай, Боже, здоров'я корові“. Оповідання. Видавництво „Українська школа“ № 3. Ціна 25 коп., стор. 11. Київ, 1917 р.

Сюжет цього оповідання надзвичайно простий: селянин заробив грошей, купив на ярмарку корову і привів її додому, от і все. Але скільки утіх та радощів принесла корова бідній селянській семь! Тільки той, хто добре знає психологію селянства і щиро любить життя селянина, може написати таке правдиве з художнього боку оповідання.

Книжечка прочитається всяким залюбки.

П. Гай.

296 *Борис Грінченко*. Павло хлібороб, легенда. В-во „Сіач“, № 4, четверте видання. М. Черкаси. 1917 р. 24 стор. ін 32°. Ціна 40 коп.

З іменем Б. Грінченка зв'язано синоніма — „поет праці“ — і в белетристичних роботах він часто проявляє себе не яко художник, а іменно, як письменник-робітник. Писав він оповідання, як і все, що тільки пишуть люди, починаючи з вірша і кінчаючи словом, тому, що треба було писати і писати все, щоби збагатити бідну українську літературу. Ота ж твереза свідомість і щире бажання його не завше доходили мети, хоча написаного ним бачимо чимало.

Всюди і завжди він в більшій чи меншій мірі тенденційний, бо завжди ставить перед собою певну мету і слідкує за нею крок за кроком. Правда, і тенденція — не вада, коли б була вона нова та оригінальна, але того майже не було у Грінченка-белетриста. Вертний і добросовісний реаліст старого складу, він, як письменник, досить білий змістом і фабула його оповідань не хвилює читача і не присилює пережити полію, бо вона є тільки переказ, а не уривок живого життя.

„Павло хлібороб“ як раз характерний приклад до вище згаданого. Оповідання це не пишеться змістом, не цікає психології персонажу, а звичайною мовою переказує сюжет, запозичений чи не з Четі-Мінеї, наче стилізований життєпис якогось святого, чи преподобного. І вражіння воно не робить на сучасного читача ні як художній твір, ні як поезія. Бо для першого немає в ній елементу творіння, а для останньої — гостроти і інтересу сучасності.

Видавництву варто би звернути увагу на вибір матеріалу до видання. Видавати класиків — це ідея, але ж треба держатись певної системи і видавати повне зібрання їх творів. Коли ж не сила, то бажано би витрачувати засоби на речі більш потрібні і варті того. Я запитаю: кому і що дасть такий матеріал? І сміло відповім — нікому... і нічого.

П. Богацький.

297 *Грінченко, Борис*. Без хліба. Оповідання. Видання четверте. 24 стор., ціна 40 коп.

298 *Грінченко, Борис*. Хата. Оповідання. Вид. 6-е. Стор. 32, ціна 45 коп. Вид. Т-во „Сіач“, Черкаси, 1917 р.

В оповіданні „Без хліба“ Грінченко малює велику трагедію простого селянина Петра, одного з маленьких, непомітних героїв звичайного, буденного життя.

Голодний рік. У Петра не стало хліба, і заробити його ніяк неможна. Тяжко мучиться бідний Петро, дивлючись на свою молоду змарнілу жінку Горпину і маленьку дитину, що їм в очі вже заглядає голодна смерть. Втеравши всяку надію заробити чесний шматок хліба, він зважується

забути звичайний сором і краде три мішки зерна з громадського магазину. Врятував Петро свою сім'ю од голоду, та не перестав мучитись: тяжко йому почувати себе злодієм, ще тяжче бачити постійний докір в очах жінки. Тільки щире покаяння перед громадою врятує його...

Бажаємо як найширшого розповсюдження цьому гарному, тепло, з великою любов'ю до людини написаному оповіданню,—віримо, що воно дасть певну користь кожному читачеві.

„Хата“—популярне оповідання Грінченка, що переносить нас на село і торкається одного з найбільш болючих питань нашого минулого і сучасного—судової справи на селі. Перед нами яскравий, живий, вихоплений з щоденного життя зразок тієї злочинної пародії на правий суд, що звалася селянським волосним судом. Добре підморгоричені глитаєм Цунченком сільські судді одбирають хату у бідної вдови Шоломійки,—замість суду творять акт найбільшої неправди,—виганяють нещасну жінку серед зими з хати, роблять її голодною й холодною старчихою...—Тепер, коли у нас на Україні перебудовується на нових підвалинах життя, коли має витворитись новий, справедливий суд, такі живі малюнки, промовисті ілюстрації дефектів нашого судівництва, мають безперечно чимале значіння, яко певний матеріал за-для майбутньої реформи. Вітаємо нове видання цієї цікавої й корисної книжечки. На жаль видано її якось недбало і дорого.

В. Дурдуковський.

299 Гі де-Мопасан. Чабанській снік. Переклад проф. Є. Тимченка. В-во „Шлях“. Київ, 1918 р. 8 стор. іл. 16, ціна 30 коп.

Перед нами книжечка в п'ять неповних сторінок, тим часом викликає вона в уважного читача серйозний інтерес. Невелика новелка відомого французького письменника, незвичайного майстра-стиліста цікава сама по собі і кожний з радістю перечитає її та пожалкує, що в збірничку немає ще й ще подібних новелок. Але тут більшу увагу звертає на себе сам переклад. Перекласти чийсь твір—це значить виконати не лише певну механічну роботу, але й психічну. Перекладач, особливо художнього твору, є співробітником автора, бо обов'язково вносить певні риси своєї індивідуальності. Тому то навіть ці неповні п'ять сторінок друку мають на собі відбиток індивідуальності автора—Гі де-Мопасана і перекладача—проф. філолога Є. Тимченка. В данному разі перекладач цікавить більш автора. Бо дійсно це так характерним є для його, яко філолога, який й тут дав чималу роботу читачеві своїм цікавим лексіконом, своїм стилем. Це одна з цікавих філологічних вправ, один з добрих прикладів його науки, його теорії... Тим часом все-таки на останку стає шкода, що перекладач заступив собою автора.

П. Богацький.

300 П. Темченко. Після муштри (малюнок). Ціна 25 коп., стор. 16. м. Широке. 1917 р.

Довго ще д. Темченкові доведеться муштруватися самому, щоб з його писання що-небудь вийшло. Очевидно, автор бажав з'ясувати колоритний малюнок казарменного життя салдатів, але замість яскравої картини—дав читачеві протокольний збірничок салдатської лайки та сороміцьких пісень:

„Гоп-чики-чики-чики,
Йдіть до мене, панічки,

В мене брови чорненькі,
В мене повненькі“...

Однакова користь: чи читати на парканах „літературу“ зіпсованих школярів, чи „Після муштри“ д. Темченка. Вважасмо потрібним занотувати першу справжню українською мовою порнографію.

П. Гай.

VI. Педагогіка і школа.

301 Спиридон Черкасенко. Рідна школа. Читанка перша. Накладом Т-ва „Час“ у Києві, 1917 р. Ціна 1 р. 30 к. Видавництво „Українська Школа“ під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чешги і С. Черкасенка.

302 Початкова читанка. Стежка додому. Складена і пристосована для українських початкових народних шкіл Катеринославською спілкою вчителів під редакцією і орудою (!) І. М. Труби. Ухвалена для розповсюдження в початкових школах Комисарями (повітовими і губерніяльними) Генерального Секретаріату Центральної Ради по народній освіті. Частина перша. Видання Шкільного Відділу Катеринославського Губерніяльного Земства. Ціна 1 руб. 80 коп. Катеринослав. 1917 р.

Обидві ці читанки призначені для першого року навчання і будуть, певно, використовані в початкових школах зараз ж після букваря. І коли розглядати їхній зміст з боку того, чи будуть вони зрозумілими для малих дітей, які тільки-що почали розбиратись у друкованому письмі, то треба зазначити, що обидві вони цілком придатні для першого року навчання й відрізняються одна від другої більш системою, яку покладено в основу кожної, ніж змістом, бо в обох є багато спільного матеріалу, використованого відповідно до тієї мети, з якою вони склалися.

Читанка д. С. Черкасенка хоч і не поділена на окремі частини, та все ж такий зміст її пристосовано так, що кождий може сам поділити її, (коли не брать на увагу кінця читанки, починаючи з 70 сторінки), на чотири відділи: зима, весна, літо й осінь. Читанка ж Катеринославської Спілки вчителів самими авторами поділена на 6 відділів: „Сім'я та рідня“, „Без рідних та близьких“, „Хата і двір“, „Село“, „Гей, хто в лісі, озовися!“ і „Батьківщина“,—і до цих відділів пристосовано більш чи менш відповідно весь матеріал. Крім того, в читанці д. Черкасенка більшу частину матеріалу взято з поезій видатних українських поетів і з перетворів казок і народних приповідок, а так званого „ділового“ матеріалу, який в старі часи вважався потрібним старими педагогами, майже зовсім немає. В читанці ж Катеринославської Спілки вчителів і цього матеріалу є багато. Через

те д. Черкасенко тільки подекуди ставить коротенькі запитання („Розкажіть про свою школу“, „які ви ще знаєте хвойні дерева“, „що тепер робиться на вулиці“? і т. ин.) або примушує школярів намалювати те, про що прочитали вони в книжці, і тим привчає їх до самостійної праці. В читанці ж *Снілки* такі запитання складніші, особливо в першому розділі, і торкаються вони переважно самого змісту прочитаної статті, на малювання ж звернуто дуже мало уваги, а там, де це зроблено, даються дітям завдання дуже трудні для виконання (наприклад: „напишіть оповідання: сад зимою і весною, намалюйте до оповідання малюнки“,—ст. 41).

Яка система буде престою для нашої молоді школи, сказати тепер досить трудно. На мою думку, це залежатиме від того, які будуть учителі, котрих тепер дуже мало, і як вони візьмуться до роботи. Мені б здавалося тільки, що учителі, що користуються читанкою *Снілки*, повинні звернути особливу увагу на малювання й починати його з перших кроків навчання, даючи дітям найпростіші теми й помалу привчаючи їх до складніших. Бо, малюючи, діти привчаються й до самостійної праці, й, особливо, до найкращого ознайомлення з тим, що в їх є перед очима.

Повинен також зазначити про безумовну потребу подбати про те, щоб у підручниках не було таких друкарських помилок, які є в читанці *Снілки*. Одну з цих помилок (на обгортці) я зазначив вище. Тут же мушу зазначити ще: *разумний*, *до ного* (ст. 53), *Гигирині* (ст. 104), *бунчугами* (105). Знов кажу, що *ніяких помилок не повинно бути в підручниках для початкових шкіл*, особливо ж в передруках з „Кобзаря“ (останні дві помилки).

Маю ще зробити дві уваги, одну й другу до обох читанок. Перша: Ні в одній з читанок не зазначено нігде (ні в тексті, ні в оглавах), чий поезії передруковано. Вважаючи на те, що не кождий учитель знає, чий поезії він читає з дітьми, мені здавалося б потрібним зазначити це у оглавах. Це дало б нагоду самому вчителеві доладніше познайомитись з письменником, вірш якого передруковано, і розказати про його й дітям, які, в часи його вчителювання, дуже цікавилися знати, хто написав такий чудовий вірш.

Друга: На мою думку, характер нашої рідної мови не дозволяє скупчення голосних звуків і цього не треба вживати вза-

галі, а в підручниках особливо, коли того не потребують які спеціальні умови, і коли можна вжити форми, більш відповідної музичному характерові мови. Приклад цього беру з 53 сторінки „*Стежки додому*“. Надруковано: „*про услюку услючину*“. По моему, краще було б: „*про вслюну вслючину*“.

А. Грабенко.

303 Граматка (Український Бунварь) з малюнками. Склад *Норець* (Т. Лубенець). Видання четверте, поправлене. Видавництво книгарні Є. Череповського. Київ, 1917. Ціна 60 к.

Вважаючи на зазначену в попередньому 4 числі „Книгаря“ потребу в граматках на Україні, можна гадати, що й ця граматка буде скористовано в початкових школах українських. Складено її по тому ж таки принципові, як і граматки Черкасенка, Грінченка, Русової й комісії „Кубанського Українського т-ва Шкільної Освіти“. Матеріал дано в ній більш-менш відповідний, малюнки гарні, шрифт ясний, прикладів для читання багато як в самому букварі, так і в невеличкій читанці (розділ II—XII, сторінки 27—44).

На превеликий жаль, однак поправки, що д. Норець зробив в цьому *четвертому* (чи *п'ятому*? На останній сторінці обгортки зазначено: „Видання *п'яте*, поправлене, ціна 60 к.“) виданні, не можна визнати відповідними тій меті, з якою вони, певно, зроблені. Мені не довелось бачити попереднє, третє видання й через те я не можу сказати, чим воно відрізняється від цього, четвертого. Порівнюючи його з виданням, на якому ще стояло одізнє: „Дозволено цензурою. Київ, 24-го Марта 1906 г.“, треба зазначити, що ці поправки зроблені зовсім не до речі. Так, в старому виданні згук *х*, *и* виявлялися малюнками „*муха*“, „*оси*“, а в четвертому виявляються малюнками „*хлопчик*“ і „*дівчинка*“, котрих діти-школярі чому-сь повинні назвати „*Хома*“ й „*Хима*“. Тим же малюнком „*оси*“ в старому виданні виявлявся й згук *с*, а в четвертому для його дано окремий малюнок (сторінка 10: дитина спить), котрий діти повинні назвати: „*сон*“. Маючи ж на увазі, що навчання в школі буде йти найкраще, коли діти самі, без допомоги учителя, будуть давати назви малюнкам і тим виявляти потрібні згуки, треба зазначити, що ці „поправки“ дуже невдачі.

Не відповідають так само меті й малюнки на сторінках: 18 („*Моє село*“), 20 („*тато на полі*“; в старому виданні для згуків *т* і *н* був малюнок „*настухи*“ на ст. 19), 21 („*мол несл*“; в старому виданні, стор. 22, „*Ярмо*“), 22 („*Юра у люлі*“; в старому—„*галюка*“) і 23 („*Старець циро грає*“; в старому—теж саме), бо виявити згук з таких фраз діти майже не матимуть змоги.

Треба ще зазначити, що матеріалу для читання скоропису (курсіву) в граматці д. Норця дуже мало, а зразки письма (стор. 45—48) непридатні для першого року навчання, бо вони тяжкі для виконання, навіть дорослому добре грамотному писареві, і краще було б дати зразки звичайного, так званого „англійського“ письма.

А. Грабенко.

304 *Т. Хуторний*. (Т. Лубенець). Читанка. (Перша читанка після граматки, з малюнками; видання третє, поповнене. 1917 р. Стор. 128, in. 16^о, ціна 1 р. 40 к. Київ. В-во Є. Череповського.

З великою приємністю мусимо зазначити, що, коли ми порівняємо більшість читанок українських з подібними підручниками на московській мові, то майже всі вони літні й дотепніше скомпоновані, як московські, що мають за собою багато літ шкільного життя.

Ото ж і слід би тим педагогам, що їм московське ярмо неводі так в'їлося в шию й навіть вже не муляє,—краще ніж вишукувати якусь гальбу в наших рідних читанках,—уважно порівняти їх з московськими. Та тоді й вирішити, що переважало в російських читанках—чи здоровий розум педагогіки, чи гниль затхлого централістичного „патріотизму“.

„Виховуй у згоді з природою“—каже, як підвалину усього виховання, німецький педагог Дістервег. „Ця засада,—каже він,—має два завдання: негативне й позитивне; бо, по-перше, виховуючи дітей треба ухилитися від усього, що природі противне, по-друге,—йти спільно з природою, розвивати ту основу, яка у дитини від природи заложена“. Тому то, ми вчителі, й здивувались завше в житті з цілковито протилежними явищами: в серці ми виносили з школи величність ідеали краєвих світочів педагогії, а коли ставали до практичної роботи, то, або „кар'єри ради“ молилися тому, кому нам було введено, або з розбитими мріями-надіями рушали, як ті, „рінди“—кудиись „інде“...

Читанка д. Хуторного перш за все має ту вагіть, що впорядковано й відповідно майже всім вимогам педагогіки, бо головне,—матеріал їде від найлегшого до важчого, од відомого,—до невідомого. Відрізняється вона від читанок інших авторів тільки методами упорядкування. У всьому видно досить досвідчену руку і знайомство з шкільною справою не тільки теоретично, але й практично.

Через усю книжку червоною ниткою проходить звичайність, чемність, загідність, пошана й любов до всякого прояву людности, до малечі-діток, а також до всіх живих істот і природи.

Доволі глянути на перелік всіх 28-ми відділів книжки, щоб побачити, якої раціональної методи додержувався автор.

В книзі дається спочатку матеріал з обсягу життя сім'ї, потім захоплюється все ширший і ширший світ живих істот, четвероногих тварин, пт хів, риб, гадів, комарів, павуків; далі говориться про людину, оточення її життя, про громаду, рідний край, світ Божий, науки і, нарешті, подається відділ про моральне й розумове життя.

Майже увесь матеріал цікавий, подано його коротенькими оповіданнями, віршами, байками, в більшості з творів відомих українських письменників, а іноді в перекладі з інших мов. Оживляє увесь цей матеріал чимало влучних і дотепних, цілком зрозумілих дітям загадок, приказок та скоромовок.

Але ж в цій книжці й чимало хиб. Найсамперед у алфавит не заведено літер „Г“ та „І“, а тим часом в статтях цієї ж читанки вони вживаються. В деяких запитаннях, що подано для самостійного письма учням,—поряд стоять і відповіді (25 ст.); казки, що взято з збірника Лободовського треба б було зредагувати, бо з боку їх запису, вони мають багато літературних хиб (ст. 26—39 див. рец. № 145); відгадки треба б було помістити в кінці книжки, бо ж, інакше, вони будуть завважати школярам хоч трохи подумати над загадками. Хоч малюнки й поділено по відділах, але ж нащо було так робити, що мова йде навколо малюнка зовсім не про те, що саме від-

бивав малюнок (ст. 22, 26, 33, 50)? Яка рация вміщати двічі один і той же матеріал, або приказку (ст. 54—90, 55—90)? Стаття „Літо“ (92 ст.) занадто бліда; з педагогічного погляду зовсім не треба б було містити статей—„Чоловік, вовк, дикий кабан і ведмідь“ „Щедрий“ „Жаба та лев“. Зокрема, „Царь в голові“—за для дітей зовсім незрозуміле та й не підходить до моменту. Шовкопряд тільки тоді приятель хлібороба, коли він пряде йому що к, а взагалі на волі—це його ворог...

Невідомо чому не зазначено джерел, або прізвищ авторів статей (ст. 34, 111, 109, 99, 92, 87 і ин.)? На сторінці 94 (внизу) надруковано: „минають дні, минають ночі“... Шевченка всумні з двох рідних віршів, датованих 1845 р. та 1840, а туди ще д. Лубенець вставив свої власні варіанти. Через те, що не поставлено відповідних протипок по-між уривками де яких оповідань, віршів, байок, скоромовок і т. и. (стор. 4, 9, 26, 32, 33, 34, 72, 73, 79 і т. д.) часто не можна зовсім зрозуміти, що до чого причеплено, а тому за для дітей такі місця будуть тільки зайвими „крутигодовками“.

Що до технічного боку видання й редакції, то, колиб не сила зазначених хиб та москалізмів (мука—(боронно), палюка (палюга), мірка овса, вялянка дров, подошва, ячмень, журавлі хрукали та багато інших) то й можна б було визнати цілком доброю. Взагалі ж мусимо визнати, що цю читанку можна з успіхом вживати в сільських початкових школах: вона притягне до себе увагу школярів, зв'яже школу з сім'єю в одне ціле, рідке й близьке.

Олексія Діхтярь.

305 Ілюстрована коротка географія України. 1-а частина. З Рудницького переробив Р. Я. III видання з малюнками. В-во „Вернигора“ Стор. 36, ціни не зазначено.

Ця невеличка книга хоча дає дуже небагато відомостей за наші українські землі, але поки не виробиться у нас справжня географічна наука і відповідні підручники до неї, треба зазначити й цю маленьку географію нашого рідного краю. Вабить в ній особливий метод викладу,—постійне єднання викладу наукового з художнім. Майже до кожного характерного опису гір, річок, степів України додано уривок поезії, яка відтіняє більш-менш яскраво коротке наукове пояснення. Крім того, численні малюнки, хоч і не дуже гарно виконані, доповнюють зручності викладу. Через те ці знання приймаються дуже легко, але по деяких місцях занадто короткій, стриманий виклад може навести непередбаченого читача на сумніви. Так на стор. 9 й в описі Чорногори коротко сказано:—„Полонини, водопади, озера, скелі, праліси, гуцульські оселі—спільно прикрасили Чорногорське пасмо. Цвіт папороті на верху „Діл“, закамелі кози на Гинтесі лісові дівчата та дику Чугайстир—се чарівні казки тьмяної Чорногори“. Тут так перемішані фізичні прикмети країни з тими казковими вигадками, якими обвіяла її творча фантазія народу, що для того, хто не знає, що то є Чугайстир,—буде трошки незрозуміле це єднання реальних фактів з казкою. Є також деякі непевності: в межах України не можуть бути зазначені ані Кримські гори, ані Каспійська Западина, бо вони ні етнографічно, ні географічно не належать до української землі.

Не бажано також в такій коротенькій географії давати стільки назвиськ усіх найдрібніших притоків, яких і на карті немає. В елемен-

тарному курсі географії бажано, щоб карта цілком підтримувала зміст і давала певний вигляд країни. Цього ні в якому разі не можна зауважити в тій мані, що додано до короткої географії. Так, напр. Таврію відділено від Криму якоюсь невідомою країною, що носить назвисько Чорноморії. Межі України вже занадто поширено і доведено аж до Каспія далекого. Звісно, патріотизм дуже високе почуття, але географія є наука і мапа є наукова справа, тому бажано було б щоб яка-небудь наукова картографічна комісія, користуючись статистичними і етнографічними вказівками, вияснила певні межі нашого рідного краю. Що ж до наших колоній, що вкраплені по-за межами справжньої України, то їх дуже бажано занести на карту, не як частину цілої України, а як острови на ґрунті і Російської, і козацької, і білорусько-польської землі (Берест, Рінск, Ростов, Ставрополь). Карта йде до школи, а школа вимагає самої правди од усіх наукових викладів.

Зазначаючи хибні карти, ми усеж таки зазначаємо і певну вартість „Короткої Географії України“, і на перший час вважаємо її за придатний до вжитку підручник, який залюбки прочитає і школяр, і доросла людина, що схоче дізнатися про землю Українську. І навіть, коли ми вже розживемось на більш великий і науково складений підручник, „Географія“ вид. Вернигори буде варті своєю художньою обробкою матеріала.

С. Русова.

VII. Видання для дітей.

306 Пригоди Робінзона Крузо. Частина перша. На підставі оригінального тексту *Даніеля Дефо* скомпонував В. Н. Gausseron. 3 21 малюнком. Переклав Валентин Отамановський. К. 1917. В-во „Вернигора“. Юнацька Секція. Стор. 45, in. 8°, ціна один копчик.

Вже давно дознано тямущими людьми, що дитина на протязі свого життя переживає ті самі ступні і періоди, які траплялися на життєвому шляху стародавньої людини. Біологія ясно нам доводить, що дитина переживає періоди полювання, скотарства, хліборобства і т. ин. Справді, хто з нас не удавав з себе якогось дикуна, не будував куріні в лісі і не стежив за своїми „ворогами“? Це те, що німці звуть Kulturstufen, тоб-то культурно історичні ступні. І кожний педагог, знаючи це, мусить задовольнити ті бажання дитини, що виривають у неї, коли вона переживає один з згаданих періодів. До цього слід би пристосувати і розклад класного матеріалу; що ж до програму позашкільного читання, то воно повинно стежити за розвитком інтересів дитини, подаючи що-разу відповідну страву. В цьому причина успіху Майн-Ріда, Купера, Жюль-Верна, Марка Твена, Даніеля Дефо і, коли хочете... Ната Пінкертон.

Невмируща книга англійського письменника Даніеля Дефо—„Робінзон Крузо“ має величезне виховуюче значіння. Дитина

переживає тяжкі пригоди Робінзона, дивується з його хитрощів і розуму і бачить на власні очі, як людина зможе вирятуватись з найтяжчого становища, коли вона добре знає умови справжнього життя. Мало того. Дитина, що викохується в буржуазній обстанові міста, знайомиться з чужими для її формами життя, пересвідчується, як можна прожити виключно з роботи власних рук. Недурно ж Русо в своєму творі „Еміль“ (Emile ou de l'Education—1762 р.) дає до рук своєму вихованцеві Емілеві, коли він переживає період від 12 до 15 років, одним одну книжку—„Робінзон“, і ця книга повинна творити всю бібліотеку хлопця. Русо добре розумів величезне значіння подібних книжок і він не помилився в своєму виборі: твір Дан. Дефо обійшов без винятку всі світові літератури і зробився однією з самих популярних дитячих книжок.

Правда, є й педагоги, що дивляться на цю книгу інакше. Але-ж не можна все-ж таки не привітати наміру „Вернигора“. Правда, в-во дало не повний переклад „Робінзона“, який, приміром колись дав російський журнал „Вокруг Світа“, але переробку Gausseron'a. І за це спосибі. Переробка ця дуже влучна, хоча й занадто коротенька, і зберігає всі найголовніші епізоди оригінального тексту. Подано тільки першу частину, але я не радив би видавництву гаяти час на видання другої: вона менш цікава і цілком уже наближається до т. зв. авантюрих повістей, які мало придатні для розумного дитячого читання. Переклад д. Отамановського я б визнав безперечно гарним: заховуючи основні прикмети справжньої української мови, він проте цілком дається до зрозуміння дітей. Тільки деякі провінціалізми шкодять загальному вражінню. Так, подільське *ідне* ніяк не можна мішати в нашу літературну мову, в основу якої ліг, по слову Куліша, полтавсько-чигиринський діалект. *Балакати* („довго балакав про це“) не синонім *говорити*, як в російській мові, бо має характер легковажності (порівняй—*потякати*). Слід би вживати *жеб-то* (а не *себ-то*), бо його частіше чути в надніпрянській Україні, *фунт*, а не *хунт* (с. 7), бо раз те, що це чужомовне слово, а друге—тоді б треба вживати *калідор*, *якономія*, *яврей*, *хвилоздінія* і *хвершал*...: народність не тягне за собою обов'язково вульгаризми. Я б виключив слово *збракло* (замість *не стало*) в популярній книжці, бо це теж не загально вживане слово, особливо в цій формі. Так само не годиться займенник *всеньчий* (або

всей), якого заживають в Уманщині та на Поділля. Слова *простонадний* (с. 20) я не знайшов у Грінченка в „Словарі“. Слово *розривка* я б замінив *розвагою*. Прийменники *ві* та *зі* у нас теж не слід щепити: краще вживати у та *з*, із.

Ці дрібні уваги, повторюю, не заперечують попередній думці, що переклад д. Отамановського цілком придатний для читання дітей.

Ол. Дорошкевич.

307. Зелений гай. Віршини й казки, з малюнками для дітей. Зложила Олена Пчілка. Друге видання. Катеринослав. Вид-во „Слово“, 1917 р. 32 стор. Ціна 50 к.

Книжечка містить в собі до-ладу вибраний матеріал з кавок віршів і загадок. Зібрано в ній ті казочки, що з однаковою цікавістю слухають діти по десятку разів. Єсть тут і про „Котика і Півника“, про „Лисичку і Журавля“, про „Зайчика“ і про „Коржика“. Єсть і про „Діда та бабу“,—але в такому варіанті, що губиться вся рація казки. В звичайному переказі курочка *несподівано* знесла *золоте* яечко, і от, діл і баба з цікавості пробують міць такого незвичайного яечка, і коли мишка його розбиває,—то цілком зрозумілий одчай і жаль старих за розбитим золотим: друтого не буде. А в цьому варіанті все переверчене. Спочатку курочка знесла *просте* яечко. І цілком незрозуміло, чому старі пробують розбити цілком звичайне *просте*; і незрозумілим стає, чого вони так шкодують, коли це зробила мишка—аджеж таких можна скрізь дістати. І обіцянка курочки знести *чомусь золоте*—цілком не сподівана, не логічна і не потрібна.

Вірші в книжечці—дуже цікавий матеріал для дітей тим, що більшість легко драматизувати—виконувати в лицах, співати і легко вичувати. Тільки перший вступний вірш ліричний, з задумою: „Стоїть гора високая“—ніяк не підходить до всього иншого матеріалу і нічим не цікавий для дітей. Так само не підходить для дітей з відділу „Сміховинки“ оповіданнячко-анекдот з дядьком в крамниці.

Малюнки виконано неохоче. Єсть такі, що все зливається в сірі плями, і нічого не можна розібрати. Друк добрий. Ціна не висока.

Н. Христо.

308. Юр. Сірий. Світова мандрівка краплини води. Видання друге. К. Видавництво „Українська Школа“. Стор. 16, ціна 30 коп.

„Світова мандрівка краплини води“—це коротеньке оповідання для малих дітей, з котрого вони довідаються, що таке воляна пара, звідкіля береться роса, туман, хмара, дощ, сніг, град. Як для дітей малого віку, оповідання написано гарно, хорошою, зрозумілою для них мовою. Треба сподіватися, що діти залюбки його читатимуть, зрозуміють і затямлять ті первісні відомості про перетворення води, про які там розказано.

Видано книжечку як на наші часи чепурно й без друкарських помилок. Трохи тільки цеу вражіння недотепний малюнок на 3-й сторінці та одне недоладне слово в реченні: „Пухирем *наніклася* (крапля води) і луснула“ (стор. 14). Замість *наніклася*, на мою думку, треба було б ужити слово *знялася*. Але це дрібниця, і тому ми не ва-

гаючись радимо мати цю книжечку в кожній бібліотеці початкової народної школи.

О. Волошин.

309. Іван Франко.—„Іжак та зайць“. Ілюстрації П. Лапина. Видання „Вернигора“. Київ, 1917 р. 16 сторін. Ц. 30 к.

Казка оповідає, як іжак перехитрував зайця, і як панич-заяць був покараний за те, що погдузував з простого „нерепаного“ іжака. Дія в казці розвивається швидким темпом, майже вся в діалогах,—так що не втомлює дитячу увагу. Тільки кінець дуже вже жорстокий для дитячої калки. Іжак з іжачихою, вигравши заклад, веселенько йдуть пити горілку, а зайць набігавшись помірає в полі.

Мова казки проста, ясна і стисла. Малюнки добрі, чіткі. Єсть настрій, рух, експресія. Тільки не зовсім витримана пропорція що до зайця і іжака. Певір добрий, друк теж.

Коректа недбала: трапляються російські: м. б. половинки слів, пропущені слова. Ілюстрації розставлені теж недбало, похапцем, переплутані. На 8-ій стор. уміщено малюнок, що по тексту повинен бути аж на 14 сторінці. Треба щоб під малюнками був підпис, або, щоб текст було відповідно розплановано. А в цій книжечці з 8 малюнків під 5 текст відповідає малюнкові, а під 3-ма ні.

З таким гарним матеріалом,—як переробк. Франка і гарні малюнки, треба поводитись уважно, а не так наспіх.

Обкладинку виконано з великим смаком і дуже чепурно. Ціна книжки невисока.

Н. Христо.

VIII. Інформаційні видання.

310. В. Левинський. Що таке соціалізм? Українське соц.-демократиче видавництво „Камеяр“ 1917 р. Катеринослав. Стор. 46. Ціна 30 коп.

Можна бути добрим соціалістом і уникати демагогії, можна бути справжнім демократом негативно ставитись до усього вульгарного, можі на стояти на ґрунті класової боротьби і бути противником хатньої різанини. Невідомо, чи згожеться з цими думками катеринославське видавництво „Камеяр“, але книжечка п. В. Левинського, котру це видавництво випустило в світ, не дуже про це свідчить.

Взагалі це гарна, популярно написана брошура, і кілька років назад, коли автор її писав, вона була і вчасною, і відповідною своїм завданням. Але для нового її видання треба було б уважно переглянути її зміст і багато де-чого з брошури повикидати, а де-що й змінити. Без таких змін та вклучень брошура де-якими своїми місцями робить вражіння не те що большевицького, але просто-таки анархічного твору. Ось де-кілька рядків з першої такої сторінки, де намальовано становище *сучасного* робітника. Автор пише:— „Гляньте лише ви тепер на життя робітника! Робе він цілий день. Рук йому далі не стає, щоб заробити криваву копійчину, котрою треба й самому дихати тай діточкам хліба купити, аби з голоду не пухли, тай заткнути нею ненаситне горло панам та урядові“ (sic!).

„А мужик?! ...Ні світла йому, ні відпочинку, ні доброї години! Але зате опекунів у нього по самі вуха! Як чорні гайворони обсіли його шкуру і пан, і уряд, і піп, і лихвар. Всі вони хочуть жити з мужика“...

Як би не брак місця, то варт було б виписати ще кілька рядків з 28, 29, 32, 34 та 38 сторінок, але й без того ясно, що так видавати брошури для народу неможливо, щоб не сказати: просто гріх. І це тим сумніше, що брошура В. Левницького—„Що таке соціалізм?“ могла би бути безумовно корисною, бо вона просто і ясно викладає історію всевітньої культури і походження класів, з'ясує суть соціалізму і шляхи до його здійснення. Коли цю брошуру буде розумно проредаговано і пристосовано більш до українських та російських умовин життя, ніж до австрійських,—ми щиро будемо вітати її видання, але тепер, ніяк цього зробити не можемо.

Ол. Саліковський.

311 *Мод. Левицький*. Як писати службові папери Українською мовою. Видавництво „Сіач“. Черкаси, 1917 р., 28 стор., ціна 50 коп.

В зазначеній книжечці відомий популяризатор д. Мод. Левицький подає 15 зразків відношень, посвідчень і т. и., тих паперів, що годовним чином, доводиться писати по волосних та повітових народніх управах. Правда, деякі зразки з великим успіхом можна б викинути, напр. на 10 стор. про „забруження всякою поганью ставів, через що біля них страшенний сморід“, але для нашого часу все ж книжечка може бути й корисною. Варто зазначити, що в предмові до зразків д. Левицький пропонує для оказу пошани писати слово „пан“, а українське „добродій“ (відповідне російському „господин“ в ділових відносинах), пропонує адресувати тільки до тих, хто робить „добро“. Це питання треба вважати спірним.

В кінці додано чужеземні „круті“ слова з їх поясненнями, чого теж в такій книжечці могло б і не бути. Треба також зазначити дуже велику ціну (50 коп.) за 28 сторінок, з яких тільки на 13-х надруковано зразки. Брак зразків, як писати українською мовою службові папери, все-ж таки вимагає більш докладної роботи фаховця в цій справі.

Є. Шманківич.

312 *М. Драгоманов*. Швейцарська спілка. Видавниче Товариство „Криниця“ у Києві. 1917 р. Стор. 30. Ціна 25 к.

Пояснивши, через що Швейцарія називається *федеральною республікою*, автор цієї брошури докладно розповідає про те, як швейцарці здобували собі волі, коли й як почалася швейцарська спілка і як вона тепер упорядкована.

Брошуру цю написано 26 літ тому назад. Багато з того часу води утекло, через те де-що з написаного в ті часі олжило вже свій лік, втратило попередню свою вартість. Не до таких творів належить брошура нашого славного ученого й політичного діяча М. Драгоманова: його „Швейцарська спілка“ ще й досі зберігла свою вартість, як одна з найкращих популярно-наукових брошур для народу.

О. Волошин.

313 *С. Русова*. Що то є автономно-федеративний лад. Видання т-ва „Стара Громада“. № 1. Київ, 1917 р., стор. 40, ціна 60 коп.

314 *Прив.-доц. М. Гордієвський*. Федерація. Науково-популярний нарис. (З показником літератури). Одеса, 1917 р., стор. 24, ціна 35 коп.

По мові і змісту брошуру д. Русової наче б то призначено для простого люду, але тоді наві-

що було наводити цілий проект статуту автономії, що заняв аж п'ять сторінок, зложений князем Геловані для першої державної думи? Для селян він не приступний, інтелігентам нашим не є пожиточний... Давучи,—до речі не скрізь вдатно,—державно-правничі розуміння республіки, конституції, національності і т. и., авторка поволи приводить читача до зрозуміння федерального устрою Російської держави, виявляючи при тому досить помірковані погляди на федерацію.

Брошура, загалом кажучи, годиться для народніх бібліотек, хоч деякі погляди авторки, для того історичного моменту, який нині переживає Україна, являються в значній мірі застарілими.

Молодий вчений *Гордієвський*, в невеликій по розміру брошурі про федерацію вклав науковий зміст, що набуває нині злободневного характеру. В ній находимо відомости про існуючі форми сподучення держав—протекторат, суверенітет, унію, конфедерацію та федерацію. Автор належить до групи тої меншости вчених, які вважають, що окремі члени федерального цілого не втрачають права самостійних міжнародніх зносин. Перевагу федерального устрою над унітарним д. Гордієвський обгрунтовує, посилаючись на такі, всіма визнані імення, як Аристотель, Еллінек, Віндельбанд, Новгородцев, Русо, Монтеск'є, Токвіль та інші. Спинившись на федеральному рухові у новішому періоді історії, автор безжалістиво розвіє наївні мрії про всевітню федерацію.

Брошуру д. Гордієвського написано для інтелігентів як по мові, так і по змістові. І справді, інтелігент в ній знайде для себе багацько корисного. Побажаємо ж їй як найширшого розповсюдження.

О. Мицюк.

315 *А. Кащенко*. Як і для чого ми уряжаємо „Просвіти“. Катеринослав. Друкарня Губернського Земства. 1917 р. Стор. 16. Ціни не зазначено.

316 *Інформаційне Бюро Київської Губернської Земської Управи*. Просвітні товариства на селі. Стор. 4. Ціни не зазначено.

І брошурка А. Кащенка, і листівка інформаційного Бюро Київської губерніяльної земської управи—обидва ці видання заслуговують як найширшого розповсюдження. А. Кащенко в белетристичній формі досить докладно розповідає про різноманітну діяльність „Просвіт“, прикладами доводячи несвідомому читачеві необхідність закладати в кожному селі просвітні товариства, бо „лякуючи праці „Просвіт“ люде починають бачити те, чого раніше не помічали, розуміти те, чого раніше не розуміли, відкидають од себе погані звички, привчаються до громадського життя“... В листівці інформаційного Бюро теж докладно пояснено, яку велику культурну роботу мають провадити „Просвіти“. До того ж в листівці уміщено ще й зразковий статут сільської „Просвіти“,—той, що був надрукований в Харківській газеті „Рідне Слово“.

О. Волошин.

IX. Словники.

317 *Прокін Адамко*. Медичинський словничок. Матеріал для української медичинської термінології. В-во „Рідна Стріха“, Могилів на Под. 1917 р., стор. 40, ціна 45 коп.

В той час, коли з офіційно-урядового не-буття, мов спенелілий фенікс, відроджується наша

мова, почувається величезна потреба в систематизації того лексичного матеріалу, що потрібен для тої чи вищої спеціальності. Тим-то чимало з наших письменних людей й поставило перед собою похвальне завдання систематизувати ті народні термини, які або ж ще зберіглися тільки по глухих закутках України, або й зовсім витиснулись з ужитку багатолітнім впливом московщини і залишились лише в старих книгах. Але треба сказати, що більшість цих спроб, зроблених згарячу найчастіш некомпетентними людьми, мало знайомими з філологією, треба визнати не вдалим. Не зовсім щасливо здійснив і свій добрий намір д. Адаменко, хоча в передмові до свого словничка, він справедливо зауважує, що „прислухаючись до живої народньої мови, можна вибрати кращих (!) і більше спільних назв (!) частин тіла, симптомів різних хвороб, медичинських струментів (!) і др. і, таким чином, дотепно скласти, на основі народньої мови, свою термінологію“, одже тільки зауважив, але ж сам не справився з поставленим завданням. Не володіючи сам літературною мовою, що одразу кидається в вічі хоча б уже в наведеного уступу передмови чи й самого заголовку книжечки, автор не зміг і критично поставитись до того матеріалу, що зібрав він переважно з книжок, а не з уст народу. Уже такі слова, як „бокоруал“ карбункул, „відрух“—рефлекторний рух, „відхідник“—anus, „виляці“—щелепи (виключно нижні!), „вільгість“—вохкість, „вітрогон“—вентилатор—„дванадцятипала“—duodenum, „збігнення“—abortus, „квасень“—кислород, „купільник“—ванна, „обсилкувати“—згвалтувати (жінку), „стравохід“—„харчоварні соки“, „тіф черевний“—і т. п.—яскраво свідчать про те, що автор приймав на віру все, що трапляється в словниках та українській спеціальній літературі, цілком безкритично. Але ж за винятком зазначеного, що явно є здебільшого невдалим новотворам, не звязаним з мовою народньою, за винятком деяких термінів неперевірених, що їм надано не властиве значіння,—словничок може мати деяке практичне значіння іменно, як матеріал до медичної (а не—медичинської) термінології. І, як з таким, з працею п. Адаменка слід познайомитись всім спеціалістам, щоби потім на місцях, в буденній роботі перевірити од старих людей ті термини і здобути матеріали передати хоча-би до медичної секції наукового товариства у Києві, що вже давно працює, але, на жаль, ще не скінчила своєї роботи в справі систематизації народньої української медичної термінології.

В. Королів.

318 Короткий Російсько-Український Празничий Словник. Видавня Полтавського Правничого Товариства. Кременчук, 1918 р., стор. 36, ц. 90 коп.

„Випускаючи в світ цей словник,—пишуть в передмові видавці,—Полтавське Правниче Товариство вважає потрібним зазначити, що ні воно, ні впорядчик (І. Л. Жигалло) не вважають його повним та вичерпуючим і не претендують на бездоганність чи науковість праці. Завданням товариства й упорядчика було дати як найшвидше той матеріал, який можна було зібрати порівнюючи в недовгий час“.

Нам здається, що впорядчикові вдалося зробити більш, чим було на меті. Словник містить більш 2000 слів виключно правничих термінів і виразів. Вартість практична цього словничка така, що рідкому словнику можна буде з ним рівнятися, бо кожний правник, діловод та писарь, вихова-

ний на російській мові, повинен буде мати його під руками на кожному кроці своєї праці.

Ми не можемо сказати, що словник цей бездоганний. В ньому є таки чимало слів і виразів, скованих на скору руку або зовсім маловідомих, як такі слова: „вільнонаймлений“ (вольнонаемный), „вимушуючий“ (вимогатель), „звідиння“ (очная ставка) та інші. Крім того є багато друкарських та керектурних помилок, наприклад: „безсознательное соетояніе“, „вдохетовати“ та інші. Особливий гандж словника бачимо в тому, що над словами не поставлено наголосів, але всіх цих дефектів, певне, трудно було запобігти в провінціальному виданні та в провінційній друкарні під цей тяжкий час.

До словника додано ще коротенький народній календарь, бо в ньому була потреба, позаяк наші селяне всікі строки звязують з видатніцями святами.

Маємо надію, що цей словник хутко розійдеться, бо потреба в ньому велика. Але-ж при новому виданні слід подбати про три речі: більшу науковість, наголоси, та видання його не брошурою, а в формі кишенькової книжечки.

Петро Синицький.

X. Мовознавство.

319 І. І. Огієнко. Вчимоя рідної мови! Нариси про мову українську. Видання книг. Є. Череповського. 1917 р. Ст. 32-ц. 40 коп.

Брошулку, можна гадати, написано для „широкої публіки“. Зміст книжечки міг би бути і змістом цілком наукової праці: такі теми, як „коротка історія української мови“, „найкращі джерела для вивчення нашої мови“, „чого нам бракує?“ (про брак наукових філологічних праць що до української мови)—це все теми дуже серйозні, і здавалося б, не про всіх писані. Але ж д. Огієнко показав, як можна в дуже простій, популярній формі викласти такі теми. В книжечці злучилися докупи науковість і популярність. Правда, що авторові довелось в деяких частинах книжечки бути трохи поверховим; напр., в відділі „Коротка історія укр. мови“ він оповідає тільки про ті зовнішні, історичні умови, в яких розвивалася мова, не подаючи хоч би самих типових зразків зміни форм мовних; в деяких частинах виклад занадто стислий, конспектовий; а проте книжечка багато дасть тому, хто тільки почав цікавитись питаннями про українську мову, у всякому разі далеко більш за ті неналежні популярні книжечки, якими тепер завалено книгарні і в яких більш води, ніж діла. Перейнято книжечку таким ентузіазмом автора, такою щирістю і надзвичайною любов'ю до тих тем, які він викладає, що й справді, можна гадати, хто і не філолог в душі, прочитає книжечку, одіаветься на заклики автора і почне вчитися рідної мови не так, як тепер звичайно вчать, а як радить автор, то б то звернеться до наукового вивчення. В цій пропаганді наукового вивчення мови—важливість брошури д. Огієнка. Мова, якою написано книжечку, зразок тієї гарної, широ-української мови, якої нам так бракує, особливо тепер, коли „кожний, хто хоч як зліпить до купи в письмі пару слів рідних,—вже, буває, вважає себе за письменника“.

Книжечку слід прочитати не тільки всім тим, хто почуває себе збитим з пантелику обивательськими „теоріями“ про українську мову, а й тим, хто хоче її не абстрактно вивчитись.

В. Доза.

XI. Сільське господарство та ветеринарія.

320 *Вет. лікар В. Королюк*. „Як вибрати коня“. Видання 2, виправлене автором, з 16-ма малюнками. Видавництво Київського Губерніяльн. Земства. Київ, 1917 року. Стор. 32. Ц. 15 коп.

Популярної української літератури по ветеринарії у нас дуже мало. З початку революції можна було б сподіватись на її побільшення, але цього поки що не бачимо. Книжечка В. Королюка являється першою ластівкою і може бути добрим зразком для праці в цьому напрямі.

По змісту книжка поділяється на 3 частини: в першій замість передмови, автор оповідає про те, яке значіння має коняки в хазяйстві і як багато треба мати певного знання, щоб купити доброго коня. В другій розповідається, як робити огляд різних частин тіла коняки, і в третій—про спробу коня, яко живої сили. Особливу увагу автор звертає на різні за давнини хвороби й хиби коней та на те, як хитрують цигане і леверанти, щоб покупець не помітив ганьку у коня. Перебрано мало не всі позверхові хвороби і деякі внутрішні, а також пошести (задозування та сап).

З боку наукового на протязі всієї книжечки не помітили ми жодної хиби. Написано книжку простою, для всіх зрозумілою, гарною літературною мовою, тільки на останній сторінці два слова: „оплентати“ та „вимантачити“ ніби вбонують з серйозним науковим змістом та літературною народньою мовою.

Взяту тему розроблено досить повно і виразно, тільки, на нашу думку, треба було б хоч одну сторінку присвятити опису нормального екстер'єру робочої коняки, бо й знаючи ганькі та хвороби, все ж таки може буде трудно уявити собі цілком, який повинен бути склад дужого та здібного до роботи коня.

Дуже гарно показано на 16 малюнку шкату з 37 хворобами, а поруч з нею так і хочеться поставити поправну, здорову постать здорового коня, бо хоча це почасти зазначає малюнок перший, але його зроблено не з тією метою.

Практичність теми, науковість методу і літературність мови роблять цю книжку цікавою не тільки для простого селянина, а і для інтелігентного робітника на селі,—агронома, ветеринарного лікаря та фельдшера. Звертаємо особливу увагу на цю книжку лекторів сільсько-господарських курсів та вет.-фельдшерськ. шкіл.

Ветеринарний лікар М. Леонтович.

321 *Ол. Невинський*. Практичне пасішництво. Догляд за бжолами круглий рік. Ц. 70 коп. ст. 64 in 8°.

322 *Його ж.* Про бжіл. Стор. 32, ціна 15 коп. Видавництво „Українська Бжолка“. Валки в Харківщині. 1917 р.

В своїй передмові автор звертає увагу на бідність нашої літератури в справі пасішницькій і бере на себе обов'язок допомогти в цій справі нашим пасішникам.

Цей обов'язок автором виконано досить добре, не зважаючи навіть на те, що книжечку, по словах автора „написано наспіх“.

В книжці докладно розповідається про всі роботи на пасіці, починаючи з виставки жуликів та весняної ревізії.

Докладно розказано і про боротьбу з ворогами бжіл, і про засоби, якими можна уникнути та рятувати бжіл від хороб. Мову викладу можна визнати досить зрозумілою.

Особливу увагу треба звернути на зовнішній вигляд книжки дуже добрий папір, чіткий шрифт,—все це немов би вертає нас до старих часів, коли ще можливі були художні видання, хоча й видано її в цьому році.

Ціна книжки невелика. Взагалі, ця книжка займе почесне місце в нашій пасішницькій літературі.

Зовсім инше вражіння робить друга брошура того-ж автора. Коли хотів написати популярну анатомію бжолі, він повинен був би перш за все дати добрі, зрозумілі малюнки, а друге—повинен був би додержуватись хоча б примітливої науковості в викладі.

Одже, казати, що у „бжіл є й легкі“, це вже занадто велике „опрощення“ предмету, яке просто можна рахувати науковою помилкою. Автор повинен знати, що принцип дихання трахейного одржнється від дихання легенями. Крім того, сказати, що „органом кровообращення у бжіл являється довга лудочка“ і не пояснити це малюнком, значить—нічого не сказати. Так само, ми не знаємо, як зрозуміють прості читачі слова автора, що „кром виробляється з їжі, а щоб стати доброю, повинна змішуватись з повітрям в легкіх“. От це майже все, що автор рахує потрібним сказати про дихання бжіл, про таку дуже складну річ, та ще в книжці, призначеній для простого пасішника!

Вся ж книжка по своєму змісту є тільки не науково-зложеной конспект анатомії та життя бжолі. Але всякому, хто хоч почасти мав діло з народньою освітою, відомо, що в популярних книжках треба найбільше уникати конспективного викладу. Зовнішній вигляд брошури дуже добрий, ціна дешева.

Агроном Б. Дорошківч.

XII. Мистецтво.

323 *В. Л. Модзалевський*. Українське мистецтво. Чернівці. 1917. Ст. 68, in 64°.

Мініатюрного формату чепурненька книжечка, прикрашена стильним веверунком на окладинці. Належить перу відомого українського архівіста й археолога Вадима Модзалевського. Автор в популярних, не обтяжених важким науковим апаратом, нарисах знайомить читальника з характерними прикметами українського мистецтва в архітектурі (церковній та світській), орнаментці (вишиванки, килими, плахти та ин.), у виробках шкляних, гняняних, металевих, в горорізбі по дереву та малюванні. Говорлячи про українське мистецтво, д. Модзалевський має на увазі часи, починаючи з другої половини XVII століття. Не торкаючись раніших часів, через те, що „добою, коли українське мистецтво виовні себе виявило й подало найбільш яскраві зразки народньої творчості“,—як раз була друга половина XVII століття, коли й починається

розділ нашого мистецтва. Більш ранні часи автор проминає через те, що тут іще „так усе неясно, так темно, що рано ще робити узагальнюючі висновки“.

Характеризуючи головні риси кожної з галузей мистецтва, д. Модзалевський ілюструє свій виклад зразками міста Чернігова та його музеїв. До книжечки додано й дві знімки—Введенської церкви й т. зв. „Дому Мазони“ у Чернігові. Книжечку дуже рекомендуємо всім, хто хотів би без великої затрати часу й напруження дізнатися, в чому головні ознаки нашого мистецтва. Добре було б, як би шановний автор видав свою книжечку й по українському.

Д. Дорошенко.

XIII. Поезії.

324 „Думи Кобзарські“. „Січ“, № 3. Черкаси 1917 р. Стор. 100, ціна 75 коп.

В цей час, коли ми бачимо усюди надзвичайний попит на українську книгу взагалі, можна вітати намір Товариства „Січ“ видати збірку дум кобзарських, бо не всякий тепер може добути собі праці Лисенка, Куліша, Антоновича і Драгоманова або Колесси та інших, які являються головними збірками дум. Крім того, в українській школі дуже потрібним було-б яке-сь недороге видання дум, бо підручників й читанок у нас поки що нема, й учні могли-б використати таку книжечку, яко підручник до частини курсу історії письменства. Але на жаль видана „Січчю“ без імені автора книжечка „Думи Кобзарські“ мало вже задовольняє і з того, і з другого боку.

Перш за все нею не можна користуватись для якої-небудь наукової мети, бо той, хто складав її,—дуже попереплутував варіанти дум. За головніше джерело мав він „Записки о Южной Руси“ Куліша, заглядав і в „Историческія п'єсни малорусскаго народа“ Антоновича і Драгоманова; брав один варіант, вкладав у нього то рядки, то цілі фрагменти, то поодинокі слова з других варіантів і більш усього пильнував про те, щоб дума виходила якомога довша. На це можна сказати, що кожен має право зводити варіанти, як йому здається найкращим, але все-ж таки автор повинен цю свою переробку усюди зазначати. Складач „Кобзарських Дум“ на жаль не завжди вибірає й найкращі з варіантів, або просто по своєму переробляє їх. Наприклад, у Куліша, яким на цей раз користується автор, дума „Про Козака Голоту“ починається так:

„Ой колом, полем Килийським,
Та шляхом битим ординським,

„Ой там гуляв Козак Голота“... (Куліш „Записки о Южн. Руси“. I, ст. 14, Антонович, Драгоманов „Ист. п. мал. народа“. I, ст. 168). В „Думах Кобзарських“ читаємо:

„Ой на полі та й на Килийським,
На шляху битому гординським,

„Ой там гуляв, гуляв, козак Голота“... („Думи кобз.“ ст. 50—51).

Далі, в тій же думі (ст. 52) автор пикидає слова:

„Чоботи (татарин) обуває,

243

Шлик бархатний на свою голову наліває,
не вважаючи на те, що далі буде у його-ж сказано:

„Тоді козак добре дбав,—

„Чоботи татарські істягав“ (ст. 55) і втискує для чого-сь в варіант Куліша з меноправного максимовичевського варіанту (Ант. Др. I, ст. 173) два рядки:

„А козаченько оглядається

І карбачем одбивається“,

які прямо суперечать контекстові. Двома рядками вище автор знову по своєму перекручує текст, при чому порушується зовсім розуміння: замість

Каже: „татарине, татарине!

На віщо-ж ти важиси—

Чи на мою ясенькую зброю,

Чи на мого коня вороного,

Чи на мене, козака молодого?“

що ми знаходимо у Куліша (Ант. і Др. I, 169—170), дає:

Каже: (sic!) „Татарине, Татарине!

На віщо-ж ти важиси:

Чи на свою ясенькую зброю,

Чи на свого коня вороного,

Чи на себе, Татарюгу старого?“ (ст. 52).

І випадків такого перероблювання тексту читач може знайти чимало в „Думах Кобзарських“. Цілком зрозуміло, через що складач не-насміввся вказати під текстом думи „про Голоту“—від кого й де її записано, як він робить це до других деяких дум, але на жаль не до всіх, що ще більше знижує наукову вартість його праці.

Що до другого, зазначеного мною вище завдання—педагогічного, то тут діло виходить зовсім неблагополучним. При такому владанню, безумовно, треба було дати яке-сь ввідне слово, що до дум, їх змісту, утворення, виконання: при текстові теж повинні бути які-сь хоч елементарні пояснення чи-то філологічного, чи-то історичного змісту. Нічого цього немає. Крім того, можна було дати хоч трохи естетичніший вигляд всьому виданню, тим більше, що папір книжки не зовсім поганий.

Саме-ж неприємне в „Думах Кобзарських“—це бік коректурний. У книжці велика сила коректурних помилок („займе“ замість „займає“, двічі „гуляв“ замість одного разу) (ст. 51), сторіло (ст. 59), с Полтавської (ст. 6), то „інде“ (ст. 3), то „инде“ (ст. 4), брак або невідповідне розміщення розділових знаків (ст. 3, 4, 5 та інші). Взагалі ж треба зазначити, що й по цій книжці, як і по інших виданнях „Січчя“ можна бачити, що видавничя техніка дуже ще не удосконалена в товаристві, і його видання поки що відгонять „провінціалізмом“.

Д. Ревуцький.

325 М. Мандрика. Пісні про Анемону. Третій поемі. Київ. 1917 р. Стор. 176. ц. 2 кар. 40 к.

М. Мандрика цілком нове ім'я на обрії української поезії. Належить воно поетові, як свідчить про це і том, не стільки талановитому, скільки продуктивному, що видає перевагу еротичним мотивам. Ліричні п'єси Мандрики ні в якому разі не можна назвати оригінальними: найкращі з поміж них (і властиво, єдині, які так чи інакше можна вчитати) сильно нагадують Олеса, часів перших його збірок.

І коли ви в „Піснях про Анемону“ читаете:

„Гарно як в парку. Багряні кленки

В золото й барви вбірають стежки.

344

„Прийдеш ти, мила, у царство це казки,
Ти принесеш мені сонце і ласки“.

Або: „З любов'ю смерть іде об руку“, або: „В душі моїй дзвенять слова й пісні“,—вам здається, що ви маєте перед собою невдатну пародію на „Кримські образки“ Олеся (ч. I), або на щиро-поетичне його „Що року“.

Мандрика—поет химерний, що любить екзотизм і незвичайність. Недурно і свою кохану, якій присвячує вірші, він назвав Анемоною, а Дніпрові човни нагадують йому Венедію.

„Мандрують човни по Дніпрі
Блискучі, як гондоли“.

Проте провінціальний нєсмак часто пробивається кріз всю ту вишуканість і цєсує авторомі всю справу. А нєсмак у нього дійсно великий. От кідька зразків. Автор говорить про своє прощання з коханою:

„О, як же тяжко відривати
Ці рученьки
Од уст з кривлею відривати
Ці губоньки“.

Або як вам подобається така авторома заява.

„...Убий мене у сні (краще: вні сні)
Але не зрадь мені (краще сказати мене)
Я гірш Отелло, гірш звіря страшного!“

Або такий розкішний уступ:

„Чого ти вчора не прийшла?
Де ти була?
Тебе сюди не рвало?“

Українська мова в поезіях Мандрика ні як-красоти, ні колоритності не має. В ній багачько неправильних форм („шовк костей твоїх“), багачько диких москалізмів, в ролі:

„Одні уста твої
Божучі во сто крат“.

Неточні ритми зустрічаються вельми часто, а подекуди нелегко піймати і розмір. Такі рядки, як:

„Твої уста я цідував,
А в серці нє мав віри“—

річ доволі звичайна.

Під кожною поезією автор старанно ставить дату її написання. Виявляється, що першу поезію збірника складено 30, VIII 16 р., останню 27. III. 17. Це значить, що на весь збірник пішло трохи більше як півроку; 170 пьєс за 200 день. Як бачимо, автор дуже далекий од мудрої ради Горація пильно обробляти кожну річ і держати її в портфелі до дев'ятого року. Він пише похапцем, олівцем на коліні, і одразу ж пускає в друк, очевидно, певний, що натхнення його вивесе.—На жаль, ми змушені розчарувати автора. За наших часів поетові самого бажання писати не досить. Йому повинно мати вироблений смак, технічну виучку, знання і культурну форму, одним словом, все те, чого бракує авторові „Анемоні“.

Мик. Зеров.

326 М. С. Кононенко. Хвилі. Книжка друга. Полтава, 1917 р. Ціна 2 карб. Стор. 159.

Об дяку продовжувати видання своїх творів п. Кононенко совісно виконує.

Про постичну вартість першої книжки цих „творів“ ми вже сказали, що могли, в 4 кн. „Книгари“ (ред. № 220), II-й том наводить нас на ще сумні думки. Рішучо шкода паперу! Вульгарна мо-

ва, безграмотність! Герої поем п. Кононенка „розпатакують“, „ревуть“, замість життя у них „житка“, Шевченко—„дідуган“, на кожному кроці—„чудасія“, і т. инш. З усього, що знаходимо в цій книзі, зацікавить хіба редакторів будучого біографічного словника українських письменників призначення п. Кононенка, як він позбувся носа:

Марусина жартовлива

Коло мене скоком-боком
Позирнула гострим оком
І одразу, наче біє,
Одкусила мені ніс!
І тепер я кривоносий,
Виглядаю, наче косий...

І коли бідний кривоносий поет з приводу творів Олеся констатує, що захоплений ними

Читає не спотикається,
Ньивіє, унівається—

І задавшись питанням, в чому секрет,—відповідає:

А серце осміхається,
Бо всякий догадається—
Одесь—поет... поет!..—

то всякий, хто почне „спотикатися“, читаючи поезії Кононенка, відразу догадається, що Кононенко—не поет. І читаючи його молитву:

Глагослови, Боже, і мене слабого
Окрасою бути моїй Україні
І спочить достойно у лоні її,—

нимоволі висловлюєш здивування, чєсо ради для цього достойного спочинку добрий кооператор Кононенко нещасливо собі вибрав доно поезії?

Пав. Зайцев.

327 Катюль Мандес. Поезії в презі. Переклад і передмова Миколи Вороного. Видавництво „Шлях“. Київ. 1917 р., стор. 24, ціна 40 к.

„В інтересах поширення рамиць нашого літературного обсягу, розвитку і удосконалення художньої форми, в зв'язку з виробленням самої української мови, що ховає в собі великі можливості для малювання в тонких нюансах переживань і вражень творців вищої чужоземної культури“, випускає Вороный цю невелику збірку своїх перекладів з витонченого і культурного Мандеса одного із основоположників французького „парнасаму“.

До збірника увійшло дев'ять прозаїчних уривків, вишуканих, гармонійних, як віршовані ронделі, котрі вони нагадують своєю схемою. Переклад зроблено вдало; читається він легко і з приємністю.

Людей, що знаються на поетичній формі, шанують її—серед українських поетів небагачько. Культури слова у нас ще нема, і книжка перекладів Вороного—одні із перших кроків на цьому шляху, що веде до удосконалення нашої літературної мови.

Д. Вороный добре зробив би, коли б переглянув всіх парнасців: Ередіа, Локонта де-Ліля, улюбленого свого Стюді Прюдома—і склав би з них невелику перекладу антологію. Заманя це—для Вороного не важке, а між тим зразки французької поезії, може, виховали хоча б трохи смак і вухо наших самосійних поетів.

М. Зеров.

328 *Ів. Франко. Semper tigo. Збірка поезій. Видання друге. В-во „Січ“.* Черкаси, 1917 р., стор. 133. ціна 1 р. 80 коп.

Івана Франка, яко поета та вченого, знає все культурне українське громадянство, яке ставиться до його почесного імені з певною побожністю. Про це, напевно, знає і видавництво „Січ“, що поханцем видало оцю збірку поезій і пустило в люде.

І справді: видання—неохайне, назва книжки *Semper tigo* (вічний юнак), галицизма та чужомовні слова—не пояснено. Хіба читач—робітник чи селянин—розуміє що то таке „китора, плай, кани, конкісталори, реї, тримбіти, которми, мієтичні візії, маєкувати, повірник, трацька робота, ильма, виривляя свій кріс, троце, deligium, фєвдали, боєти, фікційний, портепе, мисливський стрій, зблизоване, дітіромбічний“ і багато, багато вищих! Це я виписав слова—і не всі—тільки на перших 32 сторінках!

Окрім цього, в збірку увійшли різноманітні твори—лірика, енос, сатира, публіцистика, речі особисті та родинного змісту і т. п., котрі мали ціму в свій час і були зрозумілими в звязку з місцевими політичними, соціальними та громадськими подіями і які нам, не галичанам, зовсім зараз незрозумілі, бо ми не знаємо ні причин, ні обставин, на які одгукнувся поет, а видавництво не подбало нам їх пояснити: простісінько скопіювало галицьке видання і розвезло по книгарнях—нехай, мовляв, торгують!

Раємо „Січеві“ більш подбати про ідейний бік видавництва, а не висувати найсамперед „комерційного інтересу“.

П. Гай.

329 *Клим Поліщук. Співи в полях. В-во „Український Голос“.* м. Валка, 1917. Стор. 24, in 32°. ціна 45 коп.

Імя Кліма Поліщука українському читачеві доводилось стрівати на сторінках нашої преси—яко дописувача з театру боєвих подій. І ось, коли порівняти його „дописи“ з „Співами в полях“, то безперечно симпатії читача будуть на боці перших. Зміст всього його писання один: війна, смерть, мука й туга людини, що йде на смерть, розклад людської натури і понижєння до звіря, а також і віра в весну, любов і спокій... Матеріал безумовно цікавий і талановитий письменник, психолог дав би нам твір, котрий би зоставив певний слід в душі читача. З прочитаного ж у К. Поліщука деяку приємність дають лише його дописи (у „Народній Волі“) але то не література і автор їх не письменник, а дописувач газетний.

Тим часом збірка його „Співи в полях“ вийшла у світ. Збірка віршів, але не поезій... Це важкі рифмовані рядки з претензією навіть на оригінальність форми (епіфора—стор. 23), але в них поезії немає зовсім. Авторіві бракує самого головного—фантазії і потреби внутрішньої—мислитися образами. І коли він силкується все-таки дати будь-який образ, то читач не відчуває його і, в силкуванні розібратись в тому, тратить навіть і зміст вірша. В наслідок того маємо якісь рифмовані ребуси, а не поезії. І тому ми не радимо д. Поліщуківі займатись тим, краще вже добувати собі слави газетними дописами і не засмічувати літератури.

П. Богачук.

330 *Д. Козарь. Степові зорі. Поезії. Книжка перша. Катеринослав, 1917 р., стор. 32, ц. 25 коп.*

Хто щиро любить поезію, тому дуже тяжко буде читати цю книжку. В ній нема ні одного вірша, в якому видало було хоч маленьке зернятко оригінальності, ні одної нової рими, ні одного інтересного ритмічного ходу.

Примітивність така, що вражає і навіть зворушує:

Коли не любиш,—ол'яжися
Лиши на завжди, не муч мене
Нехай і думка та кохана
Як хвиля в морі пролиніє.

До примітивності прилучається подекуди і ливовижне неучтво, що до поетичної форми.

Два свої вірші—„Я довго мучивсь хвилювавсь“ і „В хвилини мрій та поривань“ автор зве сонетами. Але чому він назвав їх сонетами, а не ронделями або тріолетами—невідомо. У всякім разі з формою сонета обидва ті вірші не мають нічого спільного крім того, що складаються з 14 рядків. Але ще Франко сказав:—„Голубчики, українські поети,

Не вже вас досі нікому навчити,
Що не досить таких сяких влішати
Рядків штирнадцять—і вже є сонети“.

Радимо авторіві уважніше придивитись до цього віршу Франкового (3 вершин і низин, Львів, 1893, стор. 183) і не грішити більш проти поетичної форми.

М. Зеров.

XIV. Музика.

331 „Не пора, не пора“—*поезія І. Франка, гармонизація Д. Січинського* на мішаний та чоловічий хор, видало накладом Видавничого Гурту імені М. Лисенка при Товаристві „Воля“ у Полтаві, року Божого 1917, № 1, ціна 60 коп.

Недавно видало Товариство „Воля“ музику до „Заповіту“ Шевченкового, і ця річ робить багато краще вражіння, ніж „Не пора...“, яке вийшло услід за „Заповітом“.

П. Січинський дав всім відомий, дуже поширений усюди мотив, який бере початок, здається, від самого І. Франка. Але нам доводилося і в Києві поміж студентством чути не раз кращий варіант, трохи инакшого ритму, у якому було більш обширу й волі. Мотив п. Січинського якось дуже сухо, по-німецькому, оброблено. Гармонизовано його досить елементарно, без потрібної урочистости. Навряд-чи можна визнати вдатним ужитком до у тенора на протязі восьми перших тактів, яке надає виконанню що-сь занадто церковне.

Що до зовнішнього вигляду нового видання „Воля“, то він теж робить не дуже приємне вражіння. Ноти пороблено через міру великими і дуже щільно утиснуто у вузькі рядці. Інтервали поміж нотами не рівні і не відповідні нотному ритмові (див., наприклад, одинадцятий такт супроводу, де після нот з крапками поставлено такий же інтервал, як і поміж рівнозначними в басках того-ж тамту).—Зовнішня обгортка нот теж зовсім невдатна: автор перемішав різні елементи рукописних заставок і виявив більш претенціозности, ніж смаку. Багато краще було-б, що до художнього стилю речі,—вжити цілком копію з якого-небудь старого українського рукопису. Везерунок на останній сторінці видання, як дивитись на неї здалеку, дуже нагадує цейсовський бинокль.

Д. Ревуцький.

Театр і п'єси.

332 *Гр. Коваленко. Колядки. Рідвяна дія* Полтава, 1917, р. Стор. 16. Ц. 60 коп.

На Україні коло різдвяних свят з давніх часів скупувалося багато всяких обрядів і розваг, як колядування, звізда, вертеп, діалоги і т. н. До наших часів дожили лише крихотки з цього багатства, та й їх старанно винищувало всяке сільське начальство. З відродженням українського національного життя повинні відродитися і наші гарні звичаї, але вже в зміненому, відповідно часові, вигляді.

„Колядки“ д. Коваленка і є спроба різдвяного діалога на теми з сучасного життя; збудовано діалог так, щоб його можна було виконати при мінімумі сценичних засобів. Замір автора треба тільки щиро привітати, але що до здійснення його, то тут багато чого не можна ухвалити. Після трьох сцен—колядування, привітання—оратії і дивертисменту, досить добрих, ідуть три головних сцени—інтермедії, в яких виведено п'яного панича, що прийшов на вечірку, цигана, який українською, та урядника, що прибув з соцькими арештувати колядників, якого потім злякав запорожець. З цих сцен х-ба тільки сцену з циганом можна визнати більш-менш придатною,—решта ж цілком невдачі, як по змісту, так і по формі. Утрировка і карикатура сть типів робить їх неправдоподібними, а вульгарні сцени (напр. привітання панича, а потім урядника до дівчини) і вирази (напр. „А, вот малоросочка! Розаччак, душечка!“ на стор. 6, або „Та пойми ти, ольховал голова“... „Куди ж ти, дурак, став“... на стор. 12. і т. и.) хоча б і в устах негативних типів роблять неприємне враження, і ні в якому разі не можуть бути корисними ні для виховання смаку, ні для духовного розвитку глядачів. Незрозуміло, чому автор зупинився на таких сюжетах, які вже одійшли в минуле (напр. сцена з урядником); хибже обробка їх не може виправити той поспіх, про який говорять автор в передмові, бо краще б було не давати нічого, ніж давати некорисне, а почасти може й шкодливе народньому смакові: цього й так є доволі. Стати ж корисним цей твір може тільки після ґрунтовної переробки головних його частин.

Ол. Кисіль.

XIX. Релігія та церква.

333 *Гречулевичъ, Вас., протоієрей. Преповѣди на украинскомъ языкѣ.* Полтава, 1917 г. 36 вышук-ковъ. Ц. 10 руб. Вып. I—II. ц. 30 коп. за вышукъ.

Майже 70 літ проминуло після того, як перше видання проповіді В. Я. Гречулевича побачило світ Божий: в 1857 році було видруковано в Петрограді другим виданням ці проповіді, виправлені П. О. Кулішем, і його-ж правописом. Куліш надав їм більш радикального, більш гострого характеру і позбавив „слайности“; поправки його торкнулися й мови, якій він надав українського духу і позбавив славянщини. Тепер, після довгої перерви, ми маємо змогу читати знамениті проповіді в третьому виданні, яке розпочав ввук автора, Арк. Вас. Гречулевич.

В перших двох зшитках уміщено 6 казань: в неділю про сніжного, на Трійцю, в неділю всіх святих, до лукавих людей перед Богом, до молодого подружжя і над труною покійника. Але й по цих проповідях можна вже гадати про характер усіх інших казань нашого проповідника.

349

Зміст кожної проповіді одзначається надзвичайною повнотю: розглядається тема з усіх боків, та до того-ж ще розмір проповіді пристосовується до вимог її потреби: проповідь до молодого подружжя, яка промовляється після вінчання,—коротенька; проповіді, які можна казати під час загальної служби Божої в церкві,—довгі і навіть популярно-наукові. Дужки течуть в логичній зграйності, ладун та правдивості від загального до приватного й дрібного; усі проповіді одзначаються суцільністю, як у всій взагалі, так і в її розділах. Ще-ж до мови, то вона цілком народня, яскрава, точна, одзначається художнім, переконуючим, доброзвучним та урочистим характером. Ще Цицерон казав: „красномовцем може бути тільки добросердна людина“; тільки щирсердна любов до правди та добра надасть святого завзяття красномовцеві; і така любов до людей, до правди та добра світиться у кожній проповіді; в них одбивається шире почуття промовця, яке одне тільки може знайти шлях до серця слухачів, викликати слюзи, переконати, яке одне тільки викличе той „глагол“ у промовця що „валить серця людей“.

Але-ж внук знаменитого нашого красномовця „не відаючи, що творить“, подбав про те, щоб зменшити всю поетичність і вагу найкращих українських проповідів тим, що передруковує їх не з другого виправленого Кулішівського видання, а з першого стародавнього. Як що за часів Куліша вже було необхідним виправити ці проповіді, то тепер вже ні в якому разі не можна було друкувати їх по першому виданню. Варуге—проповіді видруковані „архажкою“: це—страшенна, навіть обурююча помилка з боку видавця, якої вибачити йому неможливо. Шкода, що з якихсь причин видавець так недбало поставився до передруку знаменитих казань свого достойного діда, що зложив справді зразкові проповіді з церковної катедри. Видавцеві-ж рішучо слід надалі передруковувати їх тільки з Кулішівського видання, інакше це буде злочинством що до українського письменства.

Сам. Волод. Хоменко.

334 *Символ Віри з поясненнями.* Видавництво „Промінь“. Лубні, 1917 р., стор. 12, ціна 15 коп.

Автор, що чогось не схотів виявити себе і підписатися під своїм твором, надав собі завдання з'ясувати православний символ віри українською мовою і, правду сказати, досягнув своєї мети досить добре. Коротенько, але послідовно, зрозуміло і простою мовою викладає він пояснення кожної окремої частини символу віри.

Не досить гарне враження робить тільки переклад тексту символу з слов'янської мови на українську, що уміщено на початку книжечки. Тут перекладач вживає таких термінів, що, коли й не можна їх вважати новими або штучними, то все-ж таки вони мало відповідають тій думці, яку бажано було з'ясувати ними.

У третій частині, наприклад, так перекладено слов'янський текст: „котрий для нас людей, та для нашого спасіння зійшов з неба і *втілювався* від Духа Святого й Марії Діви“. Термін: „*втілювався, тілюний*“ майже на всій Україні вживається найчастіше в господарстві відносно корови, та кож і слово „спасіння“ з наголоском на „а“ визначає, що худобина спасла траву, або ниву. Може було б краще сказати замість „спасіння“—спасіння, а замість „*втілювався*“, просто—*приймає*

350

тіло. Це було-б більш зрозумілим, бо проста сільська людина, що ледве читає, може подумати, ніби тут йде річ про якусь худобину, а не про найсвятішу і найголовнішу правду віри.

У четвертій частині автор пише: „Котрий розлятий був за нас за Понтійського Пілата“... Тут автор, на мою думку, пропустив після слів „нас за“ слово „часів“, бо без цього слова можна подумати, що Христос постраждав за нас і особливо за Понтійського Пілата. Ці помилки, як що вони свідомі, варто було б, хоч одзначити в кінці книжечки, а потім вже випустити її в світ.

Священник К. Ванькович.

335 С. Риліцькій. Къ вопросу о церковной автономии Украины. (Схема лекції, прочитанної на єпархіальному съїзді духовенства и мірянъ 6 го мая 1917 г. въ г. Полтавѣ). Кременчугъ. 1917 г. стор. 7. Ціна 30 коп.

Зміст перших двох частин лекції: I. Загальний нарис культурного стану Москви й України в 16-17 в. в. П. З якого боку історик муєть розглядати подію 1654 року?—більш про них книжка нічого не каже; зате досить детально поданий зміст третьої частини лекції: III. Православна Церква на Україні та її однаки тут з найдавніших часів.

Автор зпершу дає історичний нарис, як і через що релігійно-церковне життя на Україні вишлося в свої особливі форми, і його одзнаки в порівнянні з Москвою; далі одзначає детально, чим найбільше одрізняється українська церква од Московської тепер; нарешті зясовує, чого вимагає автономна українська Церква.

Ідейні одзнаки нашої церкви: у нас усюди провадиться ідея св. Трійці і культ Византійських святих, особливо культ „Покрови“ на Запоріжжі, і арх. Михайла; у Москві—ідея єдності і культ московських святих. Багато одзнак в церковних та релігійних звичаях—на літургії, у пістї на Благовіщення, Паску, на „требах“ і т. д. У нас досі існує „культ хліба“, „культ землі“ та інші, котрих Московщина не знає, або одбувають вони там сухо, діловито, а на Україні художньо й велично-радісно. Автономність церкви вимагає українзації як осіб, так і шкіл та великих інституцій.

Книжка, писана московською мовою, звертає увагу громадянства на практичні одзнаки української церкви, як наслідування нашої старовини, котрі ми мусимо підтримувати усякими засобами і котрі за останні десятиліття „обрусітелі“ так старанно викинували. Багато хорошого, ідейного є в тих звичаях, на них відбилася наша культура, в них показуються найкращі риси характеру українського народу; до шаблоньової „обрядности“ ці звичаї надають багато художнього елементу, різнобарвного колориту, урочистости, вони примушують самих парафіян брати участь в церковних одправах, і тим самим суха „треба“ перетворюється в живе діло. Варто було-б мати цю книжку кожному священникові. Шкода тільки, що автор вилрукував лише схему своєї лекції, а не всю її цілком.

Свящ. Волод. Хоменко.

Видавничча хроніка.

● Товариство „Час“ цими днями випускає першу книжечку „Шкільних оповідань“ Е. Амчиса в перекладі О. Діхтяря.

● Те-ж товариство друкує ілюстровані казки „Горобець та билина“ (ілюстрації в фарбах П. Лапина) та „Війна грибів з жуками“ (малюнки в фарбах О. Судомори).

● Товариством „Час“ виготовлено для друку серію народніх дум в розкішному виданні з ілюстраціями в фарбах. Поки що виготовлено думи: „Про Саву Чалого“, та „Про Морозенка“.

● Те-ж Т-во цими днями випускає „Український правопис“ Андрія Німовського.

● Видавництво „Шкільної Освіти“ у Києві виготовило до друку слідуючі підручники для початкових шкіл: 1) Арифметичний задач. частина I. П. Басараба, 2) Рідні колоски. Читанка част. II. О. Степанової, 3) Початкова географія. С. Русової, 4) Географія України Кожухова.

● Вено-ж готує до друку: 1) Арифметика. Систематичний курс Ч. П. В. Шарка, 2) Задачник до систем. курсу арифмет. Ч. П. Н. Шульгиної-Щур, 3) Хрестоматія по народній літературі і по письменству, 4) Курс геометрії.

● Видавництво „Дзвін“ (Київ—Харків) в близькому часі має випустити з друку твори Д. Марковича в двох томах, В. Вишниченка повне зібрання творів в 12 томах, Ю. Сірого українські казки, виш. III—X, Г. Монасана повне зібрання творів (перекл. з франц.), Рабіндранат Тагор—Садовник (ліричні поез. в пер. Юр. Сірого).

● Видавництво „Криниця“ у Києві оповіщає конкурс на такі підручники: 1) Букварь, 2) Підручник Української історії, 3) Підручник по всесвітній історії, 4) Підручник по географії, 5) Підручник по природознавству. Премія призначається за кожен книжку 500 карб.

● Вид. Книгзбірня у Києві цими днями випускає з друку четв. кн. оповідань Дзєска Лондона і ілюстровані казки—Дарунок, Дітам, К. Макушинського і О. Чальда.

● Вено-ж готує до друку твори І. Космичина, Л. Толстого, А. Чехова, М. Конопницької, С. Криляча та инш.

● Вид. Вернигера у Києві готує до друку англійську легенду Чайльд Горна з 8 ілюстраціями і казка Шекезади—Тисяча в одна ніч.

● Видавництво „Промінь“ у Смілі друкує такі книжки: 1) Негадовського. Первинка.—2) Самійленко. України, (нові з додатком цівіщих творів).—3) Л. Толстой. „Для дітей“ (переклад „Русской книги для чтения“ I, II, III, IV). Готуються до друку 10 ілюстрованих казок, низка ілюстрованих метеликів про твороби рослини та переклади з Гоголя і Тургенєва для шкіл.

● Видавництво „Січ“ у Черкасах друкує шкільний підручник Грицька Коваленка під назвою: „Оповідання з української історії для початкових шкіл“.

● Друкуються і незабаром вийдуть такі книжки О. Микюка: 1) Роль общини в майбутній земельній реформі; 2) Вмівлемість. Юридико-соціологічний дослід.

● Видавництво Ф. Гавриша в Лубнях готує і незабаром видасть Московсько-Український словник.

Літературне життя

(Звістки та чутки).

† Лікарь Михайло Миколайович Орловський—один з ініціаторів і фундаторів товариства „Час“, відомий український патріот і діяч помер не своєю смертю під час обстрілу Києва. З великим сумом Редакція зазначає цю тяжку втрату для української національної справи. Докладний некролог покійного буде розміщено в дальшому часі. Пером йому земля!

† Під час бою у Києві загинув український письменник, один з найближчих співробітників „Народньої волі“ І. М. Пузач. Небіжчик почав свою українську літературну діяльність, сидючи в Лук'янівській в'язниці в 1906—1907 рр., звідки коли-не-коли надсилав невеличкі белетристичні нариси до „Рада“ під псевдонімом „Біленький“. Також співробітничав в Київських московських газетах. Був членом центральної ради і видатним діячем Селянської Спільноти.

◁▷ З огляду на події, що пережив Київ з 16 по 28 січня, всі київські друкарні мусили припинити свою працю, яка потроху почала відживатися.

◁▷ Проф. М. Сумцов виготовив для друку українською мовою дві наукових розвідки—одна під назвою „Сковорода і Ери“, де вперше докладно з'ясовано український ґрунт філософії Сковороди і її залежність від українського письменства XVII в., другу—під назвою „Нарис історичного розвитку української літературної мови“.

◁▷ Драматург С. Черкасенко переробив для сцени відому повість П. Куліша „Чорна Рада“. П'єсу передало театру М. К. Садовського.

◁▷ Артист Л. Курбас переклав з польської п'єси Ю. Жулавського „Йоля“. П'єса має йти в Київському молодому театрі.

◁▷ Поет Петро Гай виготовив до видання перший том своїх поезій, що має називатися „Дитячі мрії“.

◁▷ Проф. Д. Багалій готує для друку підручник по історії Слобожанщини.

Листування редакції.

= Єзерна. О. Б—на. Загально-наукових журналів в цій році українською мовою ще не було. Є популярно-наукові спеціальні: с-госп., медичний, фельдш.-акуш., ветеринарний, пасішницький. Адреси їх знайдете в оповістках „Книгаря“.

= Тут. М. І. Б—бу. Щоби бути „помішником культури“, як Ви те собі уявляєте,—найсамперед треба подбати про самоосвіту. Мала освіта перешкодить виявити й хист, навіть коли він є.

На підставі закону 20 березня 1911 року передруки з „Книгаря“, без означення джерела, заборонено.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“

(1917—1918 р.р.)

359 Андерсен.—І. Ялива, П. Праведний суддя. Пер. І. Труби. Дитяча бібліотека № 7. Катеринослав, 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 к.

360 Біляшовський, М.—Наші національні екарби. Вид. „Шлях“. Київ, 1918 р. Ст. 15. Ц. 55 коп.

Бордуляк, Т.—Дай, Боже, здоров'я корові. Оповідання. Вид. „Українська Школа“. № 3. Ст. 11. Ц. 25 коп.

Будні.—Оповідання перекладені з чужих мов. Збірник перший. Т-во „Час“ у Києві, 1917 р. Ст. 160. ц. 2 р. 25 к.

Ванькович, К.—Хто ми і від кого походим? Проскурів, 1917 р. Ст. 70. Ц. 60 к.

Винниченко, В.—Слівий. (Оповідання). Вид. „Дзвін“, Київ-Харків, 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 коп.

365 Й о г о - ж.—Боротьба (з листів студента засланоного в солдати). Видання четверте. Вид. „Дзвін“. Київ—Харків. Ст. 75. ц. 1 р. 50 к.

Герашенко, А., священ.—Молитовник. Вид. „Веригора“ у Києві, 1917 р. Ст. 30. ц. 50. коп.

Гі де-Меласан.—Чабанський скіп. Пер. проф. С. Тимченка. Вид. „Шлях“, № 13. Київ. Ст. 7. Ц. 30 к.

Грищинський, В.—Пролетаріат пануючих та пригноблених націй. Катеринослав. 1917 р. Ст. 8, ц. 10 к.

Його-ж.—I. Космополітизм і Космополіти. II. Децентралізація сучасної держави. Катеринослав. 1917 р. Ст. 32, ц. 30 к.

370 Григорьев-Наш.—Про навчання дітей рідній історії. Вид. Т-во „Крилиця“ у Києві. 1917 р. Ст. 38, ц. 50 к.

Грінченко, Б.—Серед темної ночі (повість). Видання четверте. Київ. 1917 р. Ст. 234, ц. 2 р.

Його-ж.—Хата. Оповідання. Видання шосте. Видавництво „Січ“ у Черкасах. № 6. 1917 р. Ст. 32, ц. 45 коп.

Його-ж.—Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького. Видання друге. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1917 р. ст. 34, ц. 50 к.

Його-ж.—Без хліба. Оповідання. Видання четверте. Вид. „Січ“ у Черкасах. № 8. 1917 р. Ст. 24, ц. 40 к.

375 Його-ж.—Іван Виговський, його життя й діла. Видання друге. Вид. „Січ“ у Черкасах. № 9. 1917 р. Ст. 132, ціна 1 р. 80 коп.

Його-ж.—Соняшний промінь. Повість. Четверте вид. Київ. 1917 р. Ст. 211, Ц. 2 р. 30 коп.

Його-ж.—Про книгу. Видання друге. В-во „Січ“ у Черкасах. № 20. Ст. 48, Ц. 85 к.

Його-ж.—Про пустині. Вид. друге. Вид-во „Січ“ у Черкасах. № 17. Ст. 56, Ц. 1 р.

Грушевський, Мих.—Хмельницький в Переяславі, історичні образи. Київ. 1917 р. Ст. 79, Ц. 1 р. 50 к.

380 Його-ж.—Якої автономії і федерації хоче Україна. Вид. Союзу Визв. Укр. Відень, 1917 р. Ст. 22, Ц. 40 коп.

До нашого духовенства.—Гурток волинських священників. м. Житомир. 1917 р. Ст. 37, Ц. 30 коп.

Драгоманов, М.—Про українських козаків татар та турків. Вид. четверте. Вид. „Просвіта“ у Києві. 1918 р. Ст. 50, ц. 70 к.

єфремов, Сергій.—Тарас Шевченко, життя його та діла. Вид. третє. Т-ва „Просвіта“ у Києві 1917 р. ц. 75 к. Ст. 56.

Загул, Д.—З зелених гір. Вид. т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 104, ц. 1 р. 60 к.

385 Закон про вибори до Установчих Зборів української народної республіки.

Офіційне видання Голови. Ком. по справ. виб. до Укр. Уст. Зб. Київ. 1917 р. Ст. 48, Ц. 1 р.

Зелений гай.—Віршки й казки, з малюнками для дітей. Зложила Олена Пчілка. Друге видання. Катеринослав. 1917 р. Ст. 32, ц. 50 к.

Зоранчук, Йосип.—Утічка. Ескіз. Вид. „Шлях“. Київ, 1917 р. Ст. 14, Ц. 55 к.

Казки І. Франка.—Іжак та заїць. Ілюст. П. Лаули. Т-во „Вернигора“. Київ. 1917 р. Ст. 16, Коштує 30 коп.

390 Календарь на рік звичайний 1918. Рік вид. другий. Ред. К. Широцький. Вид. „Благодійного Товариства“. Київ. 1918 р. Ст. 110, Ц. 1 р. 50 к.

Нащенко, А.—За що? (Оповід. з часів визвольного руху). Вид. „Січ“ у Черкасах. № 10. 1917 р. Ст. 43, ц. 40 коп.

Його-ж.—Як і для чого ми урядомо „Просвіти“. Катеринослав. 1917 р. Ст. 16, Ціни не зазначено.

Кибальчич, Надія.—Дітячі оповідання. Бібліотека „Молодість“, № 11. 2-ге видання. Київ. 1917 р. Ст. 63, Ц. 80 коп.

Коваленко, Гр.—Людина і громада. Вид. друге. Вид. „Січ“. № 7. Черкаси. 1917 р. Ст. 48, Ц. 85 коп.

395 Коротенька українська правопись. Вид. „Рідного Слова“. Біла на Підляшшю. 1917 р. Ст. 16, Ц. 7½ к.

Княженко.—Осетинська казка. Записав С. Васильченко. В-во „Крилиця“ у Києві. 1917 р. Ст. 30, ц. 50 к.

Коваленко, Гр.—Колядки. Різдвяна дія. Полтава. 1917 р. Ст. 16, ц. 60 к.

Коваленко, Грицько.—Ворожка. Комедія на 1 дію. Полтава. 1917 р. Ст. 23, ц. 75 к.

Коваленко, Г.—Жарти життя. Оповідання. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1917 р. Ст. 219, Ц. 3 руб.

400 Його-ж.—Людина і громада. Вид. друге. Вид-во „Січ“ у Черкасах. 1917 р. № 7. Ст. 48, Ц. 85 коп.

Козарь, А.—Степові зорі. Поезії ки. черша. Катеринослав. 1917 р. Ст. 32, ц. 25 к.

Кононенко, М. С.—Хвилі. Книжка друга. Полтава. 1917 р. Ст. 159, ц. 2 р.

Колесниченко, Т.—Чад. П'єса на 5 дій. Київ. 1918 р. Ст. 64, ц. 95 коп.

Конопницька, Марія.—На дорозі. Пер. з польськ. мови Л. Сідлецького. К. 1918 р. Вид. „Книгозбірня“ № 6. Ст. 32, Ц. 65 к.

405 **Коробчанський, П.**—Що таке кооперація і що вона може дати трудящому люду. Катеринослав. 1917 р. Ст. 24. Ц. 25 коп.

Короткий Рос.-Укр. правничий словничок. Вид. Полт. Укр. Права. Т-ва. Кременчук. 1918 р. Ст. 36. Ц. 90 к.

Красовой, Я.—Полівка кооперативного движенья на Югъ Россіи. Изд. второе. Київ. 1916 р. Ст. 29. ц. 50 к.

Кротевич, К.—Суд на Україні і його завдання в сучасний момент. Вид. Полтавськ. Українськ. Правнич. Т-ва. Кременчук. 1918 р. Ст. 11. Ц. 30 к.

Кум Мірошник, або сатана у бочці. Український жарт-водевіль в одній дії *Дмитренка*. Вид. Череповського у Києві 1917 р. Ст. 16. ц. 30 к.

410 **Левицький, Мод.**—Як писати службові папери українською мовою. Вид. „Сіяч“ у Черкасах. № 18. Ст. 27. Ц. 50 коп.

Літ, Нест.—Україно-руський словничок до Кобзаря Т. Г. Шевченка. Херсон. 1917 р. Ст. 82. ц. 75 к.

Льондон, Джек.—На межі. Переклав Сава Крилач. Видавництво Книгозбірня. Київ. 1918 р. Ст. 35. Ц. 65 коп.

Його-ж.—А—Чо. Переклав Сава Крилач. Вид. „Книгозбірня“. № 4. Київ. 1917 р. Ст. 32. Ц. 65 коп.

Мамін-Сібірjak.—Упертий цап. Пер. С. Титаренко. Вид. „Криниця“ у Києві. 1917 р. Ст. 23. ц. 60 к.

415 **Мицюк, О.**—Община та земельна реформа. Лубні. 1917 р. Ст. 41. Ц. 65 коп.

Модзалевскій, В. Л.—Українское искусство. Чернигів. 1917 р. Ст. 68. Ціни не зазначено.

Молитовник мовою українською й церковно-славянською. Переклав і пояснення зложив Архієпископ Олексій, доктор церковної історії. Вид. книгарні Б. Череповського. Київ, 1917 р. Ст. 46. ц. незазн.

Невинський, Ол.—Справочна книжка про гарні книжки для селян. № 1. Валки на Харківщині. 1917 р. Ст. 76. ц. 40 к.

Його-ж.—Практичне пасішництво. Догляд за бжолами круглий рік. № 3. Вид. „Українська Бжола“. Валки на Харківщині. 1917 р. Ст. 64. ц. 70 к.

420 **Його-ж.**—Про бжіл. Вид. „Українська бжола“. № 2. Валки на Харківщині. 1917 р. Ст. 22. ц. 15 к.

Нечипоренко, П.—Про стародавню Русь. Феодосія. 1917 р. Ст. 40, ц. 1 р. 50 к. (прибуток піде на користь Укр. Пед. Акад. у Києві).

Нечуй Левицький, Ів—Баба Параска та баба Палажка. Оповідання. Вид. Череповського. Київ. 1917 р. Ст. 32, ц. 40 к.

Огієнкс, Ів, прив.-доц.—Українська Культура. Академ. промова на одкр. Укр. Нар. Унів. в Києві. Київ. Вид. Українського військов. Генер. Ком. 1917 р. Ст. 31. Ц. 50 коп.

Його-ж.—Українська культура. Вид. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 272. Ц. 5 карб.

425 **Ожешко, Еліза.**—Хам. Переклад М. та З. Левицьких. Вид. друге. В-во „Сіяч“ у Черкасах. № 14. 1917 р. Ст. 248. Ц. 3 р.

О'Коннор Вілінська, В.—1. У школі (сценка на 1 дію).—2. Подруги. (Сценка на 1 дію). Київ, 1918 р. Ст. 16. Ц. 35 к.

Пан Коцький.—Переказ І. М. Труби. (Нар. казка). Дитяча бібліотека № 3. Катеринослав, 1917 р. Ст. 14. Ц. 20 коп.

Рильський, Максим.—На узліссі. Іділія. Вид. „Шлях“. № 10. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 к.

Рідні Колоски.—Читанка для молодших класів гімназії. Част. перша. Зложила О. Стешенко. Вид. Т-ва Шкільної Освіти. Київ, 1917 р. Ст. 158. Ц. 2 р. 50 коп.

430 **Рклицкій, С.**—Правда о языкѣ Украины. Градіжськ. 1917 р. Ст. 42. Ц. 75 к.

Саликовскій, А. Ѳ.—Русская революція и украинское движенье. Изд. жур. „Украинск. Жизнь“. Москва. 1917 р. Ст. 16. ц. 30 к.

Його-ж.—О національнихъ правахъ. Москва, 1917 р. Ст. 15. Ц. 30 к.

Самійленко, В.—Дбайте про фонетичну красу мови. Вид. „Шлях“. № 15. Київ. Ст. 8. Ц. 30 к.

Самостійна Україна.—Видання Союзу Визволення України. Вецляр, 1917 р. Ст. 43. Ц. 20 сот.

435 **Сеттон, Томпсон.**—Зайцеві пригоди (оповідання для дітей). Переклав Михайло Кривенюк. Видавництво „Слово“. Катеринослав, 1917 р. Ст. 20. ц. 45 к.

Символ віри з поясненнями. Вид. „Промінь“. Лубні. 1917 р. Ст. 12. Ц. 15 к.

Сірий, Ю.—Світова мандрівка краплини води. Вид. друге. Вид. „Українська школа“. № 7. Київ. 1917 р. Ст. 16. Ц. 30 к.

„Слава Україні“. Слова Гр. Чупринки, муз. К. Стеценка. Вид. „Криниця“. ц. 50 к.

Стежка додому—початкова читанка. Ч. 1. Вид. шкільного Відділу Катерини. Губ. Зем. Катер. 1917 р. Ст. 110, ц. 1 р. 80 к.

440 Сумцов, М., проф.—Вага і краса української народної поезії. Видання друге. Вид. „Сіяч“ у Черкасах. № 16. 1917 р. Ст. 64. ц. 85 к.

Темченко, Павло.—Після муштри (малюнок). на Херсон. м. Широке. 1917 р. Ст. 16. ц. 25 к.

Його-ж.—Сон. Драматичний малюнок на одну дію. М. Широке на Херсон. 1917 р. Ст. 8. ц. 15 к.

Тетмайер, К.—За скляною стіною. Поезії в прозі. Видавництво „Шлях“. Київ. 1917 р. Ст. 24. ц. 65 к.

Тищенко, Юр.—Хто такий В. Винниченко. (Біографічний нарис). Київ. 1917 р. Ст. 16. Ц. 30 коп.

445 Товариш імігранта на рік 1918. Ціна 50 центів. Календар руського народного союзу. Ст. 170. Америка. Scranton.

„Товариш“—кооперативний календарь на рік 1918. Вид. Дніпр. С. С. Тов. Київ. Ст. 32. Ц. 35 коп.

Троцький, М.—Як прийшло в Росії до революції. Вид. Союз Визв. Укр. Відень. 1917 р. Ст. 35. Ц. 60 сот.

Труба, І.—Хто пануватиме на Україні. Вид. Укр. Нар. Соц. Парт. Катеринослав, 1917 р. Ст. 19. ц. 15 к.

Українські колядки: 1) Ой, видить Бог—65 к.; 2) Небо і земля—70 к.; 3) Мир і радість—65 к.; 4) В Різдво у півночі—60 к.; 5) З днем Рожденья—70 к.; 6) Пане Господарю—60 к. Зібрав і записав Л. Курницький. Вл. Укр. Вид. Спілки. Київ. 1917 р.

450 Українська школа. Перший рік. Граматка. Склав Г. Неволовський. Вид. друге перероблене. В во „Промінь“. Сміла. 1918 р. Ст. 48. Ц. 85 коп.

Хамардюк, А.—Перед зірницею. (Вірші). Миргород. 1917 р. Ст. 16. Ц. 25. коп.

Хоткевич, Гнат.—Гельман Іван Мазепа. Історично-популярна Бібліотека. № 1. Харків. 1917 р. Ст. 46. Ц. 40 коп.

Черкасенко, Спиридон.—Рідна школа. Читанка друга. Вид. „Українська школа“. Київ. 1917 р. Ст. 142. Ц. 2 р. 10 коп.

Його-ж.—Рідна школа. Читанка перша. Київ. Видавн. „Українська Школа“. 1917 р. Ст. 92. ц. 1 р. 30 к.

455 Черкасенко, С.—Як вродилася пісня. Казки. Вид. друге. Видавн. „Сіяч“ у Черкасах. № 13. 1917 р. Ст. 11. ц. 25 к.

Його-ж.—Убогий Жид. Казка. Видання друге. Видавництво „Сіяч“ у Черкасах. № 14. 1917 р. Ст. 8. ц. 20 к.

Чижикове весілля. Скл. В. С. Олександрів. Мал. М. Погрібняка. Дитяча бібліотека № 1. Катеринослав, 1917 р. Ст. 14. Ц. 20 к.

Чопівський, І.—Економичні нариси. Вид. „Праця“. Київ. 1918 р. Ст. 96. Ціна 1 р. 50 к.

Шановал, М. (М. Сріблянський). Листки з лісу. (Сімфонія). Вид. „Рух“. М. Вовча на Слобожанщині. 1917 р. Ст. 56. ц. 2 р. 10 к.

460 Шарко, В.—Арихметика.—Систематичний курс. Частина перша. (Цілі числа). Вид. Т-ва „Шкільної Освіти“. Київ. 1917 р. Ст. 76. ціна 1 р. 10 к.

Шніцлер, Артур.—„Зелена Папуга“. Мал. на 1 дію. Пер. М. Вороний. Вид. „Шлях“. № 9. Київ. 1917 р. Ст. 53. Ціна 1 карб.

Що треба знати організаторам Споживчих Товариств. Зібр. П. Бунт. Бібліотека кооператора. Книжка перша. Вид. „Зерно“. Ст. 12. Ц. 35 к.

463 Як гриби збиралися воювати з жуками. Нап. І. Труба і М. Кузьменко. Мал. М. Погрібняка. Дитяча бібліотека № 2. Катеринослав. 1917 р. Ст. 15. Ц. 20 коп.

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ у Київі. НОВІ КНИГІ:

Грінченко, Б.—Нова сім'я	30 к.
— Серед темної ночі	2 р. 25 к.
— На розпутті	2 р. — к.
— Соняшний промінь	2 р. 30 к.
— Хома Макогін	16 к.
— Нахмаряло	63 к.
— Оповідання про дітей	1 р. 50 к.
Грушевський, М.—Хмельницький в Пере- яславі, історичні образи	1 р. 50 к.
Бордуляк—Дай, Боже, здоровля корові	25 к.
Сірий, Ю.—Світова подорож краплини води	80 к.
Винниченко, В.—Сліпий	40 к.
— Боротьба	1 р. 50 к.
— Солдатики	25 к.
— Федько Халамидник	35 к.
Мицюк, О.—Община та земельна реформа	65 к.
Олесь, О.—Хвесько Андрибер. Дума-п'єса	40 к.
— З журбою радість обнялась	2 р. 40 к.
Кибальчич, Н.—Малій Піно	80 к.
В. С.—Дома і на людях. Збірка гуморесок	1 р. —
Піменова.—Постійне військо та народня міліція	15 к.
Бойер, М.—Земельна реформа	25 к.
Черкасенко, С.—Маленький горбань	25 к.
— Гараськів велждень	25 к.
— Шевченко педагогом—Шевченко і діти	25 к.
О'Конор-Вілінська. У школі. Подруги. Сцен- ки на 1 дію	35 к.
Єфремов, С.—Тарас Шевченко	75 к.
Драгоманів, М.—Про українських козаків татар та турків	70 к.
Королів, В.—Про народне самоврядування	35 к.

— Як вибрати коня	45 к.
Садовський, М.—Спомини з російсько-ту- рецької війни 1877—1878	1 р. 50 к.
Будні.—Оповідання з чужих мов	2 р. 25 к.
Тищенко, Ю.—Хто такий В. Винниченко	30 к.
Кушнір, М.—Земельна справа на Україні	30 к.
Чепіга, Я.—Задачник для початкових шкіл, ч. I	65 к.
— Задачник для початкових шкіл, ч. II	65 к.
— Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу	40 к.
Панасенко, С.—В сучасній школі	25 к.
Русова, С.—Нова школа	20 к.
Науменко, В.—Загальні принципи україн- ського правопису	25 к.
Русова, С.—Про колективне та групове читання	30 к.
Магусевський, Ф.—Установче зібрання	07 к.
Клиновецька, З.—Страви і напитки на Україні	1 р. 20 к.
Прозьба коня	10 к.
Десять заповідей матерям	10 к.
Десять заповідей для членів товар. крам- ниць	5 к.
Десять заповідей здоров'я	10 к.
Бережіться сифілісу	10 к.
Одрийний календарь на 1918 р., (старий і новий стиль), ц. 3 р.—з спивкою 3 р. 50 к., і 3 р. 75 к.	

Склад видань в Книжній Гуртовій Коморі, Т-ва „Час“, Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі
випустило з друку поезії Д. Загула
„З ЗЕЛЕНИХ ГІР“
Ціна 1 руб. 60 коп.
Головний Склад Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Вийшла з друку всім і кожному потрібна книга
доц. **Свенціцького**
ОСНОВИ НАУКИ про МОВУ УКРАЇНСЬКУ
Ціна 1 р. 60 к.
Головн. екл. вид.—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Открыта подписка на первое три мѣсяца 1918 г
на еженедѣльное издание Черниговскаго Губерн-
скаго Земства
ЧЕРНИГОВСКАЯ ЗЕМСКАЯ ГАЗЕТА
Газета печатается на русскомъ и украинскомъ
языкѣ.
Подписная плата 1 р. на мѣсяць и 3 рубля на
три мѣсяца.
Адресъ: г. Черниговъ.

Нова книжка В-ва „СМІХ“
НА ВСЯКИЙ ВИПАДОК ЖИТТЯ
(зviše 1500 добірних народніх приказок та
прислів'їв); упорядкували В. С. та О. А.
Книжка має 128 сторінок мал. форм. ц. 1 р.
Головний склад видання—Київ, Гуртова Кни-
жна Комора Т-ва „Час“.

Другий рік видання.
Приймається передплата на 1918 рік
на журнал
„ІІІ ДЯХ“
орган незалежної думки
місячник літератури, мистецтва та гро-
мадського життя.
Беруть участь кращі українські письменники.
Передплата—в конторі редакції: Київ,
Марі́на-Благовіщенська, 123. п. 20. Вар-
тість: річно—20 карб., 1/2 р.—10 карб., 1/4 р.
5 карб.
Редактор-видавець
Хведір Коломийченко.

КРАМНА КОМОРА Т-ва „ЧАС“
має
ОДРИВНИЙ КАЛЕНДАРЬ НА 1918 р.
В календарі прозначено члєла старого і нового
стилю.
Ціна 3 р., з спивкою 3 р. 50 к., і 3 р. 75 к.
Київ, Володимирська 42.

З КЛИНОВЕЦЬКА
Страви і напитки на Україні
Ст. 160. Ціна 1 р. 20 к.
Головний склад—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату на перші три місяці

НА МІСЯЩНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на три місяці — 3 р., окрема книжка — 1 р. 40 коп. Перші чотирі книжки „Книгара“ досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгара“.

Щоб не було задержки в висильці, треба поспішати з передплатою.

„Книгарь“ — в необхідним справочником і порадиником для всіх особ та інституцій, що купують або цікавляться книгами *особливо він потрібен для бібліотек, книгозбірень, земств, „Просвіт“, учительства.*

Року 1917 вийшло чотирі числа „Книгара“, в яких уміщено багато статей і розглянуто спеціалістами 240 книг та підручних видань.

ВЪ 1917 Р. В „КНИГАРІ“ ПИСАЛИ ТАКІ НАШІ ПИСЬМЕННИКИ:

О. Богацький, Л. Бурчак, М. Бурачек, А. Вечерницький, С. Волох, О. Волошинов, П. Гай, А. Грабенко, В. Гордієнко, О. Діхтярь, Г. Дмитренко, Д. Дорошенко, Б. Дорошкевич, О. Дорошкевич, Н. Дубровська-Трикулевська, В. Дубровський, В. Дурдуковський, В. Д—кий, С. Бфремов, М. Жученко, П. Зайцев, М. Зеров, Н. Ішунін, В. Корольов, В. Корінь, А. Кошинь, М. Левицький, О. Левицький, К. Лоський, О. Лотоцький, Є. Лукасевич, П. Михайлович, О. Мицюк, В. Модзалевський, А. Ніковський, О. Олесь, М. Павловський, С. Паночіні, В. Петрушевський, П. Погорілко, Пожарський, В. Порш, М. Ревуцький, С. Русова, М. Садовський, І. Свенціцький, Ю. Сірий, М. Сріблянський, В. Старий, Л. Старицька-Черняхівська, Є. Тимченко, Ю. Тищенко, В. Хоменко, С. Черкасенко, М. Шаповал, К. Широцький, О. Шульгін, Н. Шульгіна-Іщук, А. Яковлів, А. Яринович.